

ISSN 2311-4509 (print)
ISSN 2311-4517 (online)
ISSN 2311-4517 (online)

Науковий огляд

Научное обозрение   Scientific review
Przegląd naukowy

№ 8(71)

Київ 2020

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 8(71), 2020

№ 8(71), 2020

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

**СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р**

**CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P**

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Громадська організація "Асоціація "Аналітикум" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини (Українська секція);

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";
- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;

- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;

- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулін Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології , "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;

- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Русудан Кварацхелія, доктор мистецтвознавства, Кавказький Міжнародний університет, Грузія;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;
- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

CORE

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

РИЦ SCIENCE INDEX
РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ГЕОГРАФІЇ

УДК: 657.1

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

кандидат економічних наук, старший викладач,

Волошина-Сідей В. В.,

студентка, Новак К. С.,

студента, Яковенко А. В.

Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського,
Україна, Миколаїв

З одного боку, загалом, процес глобалізації, особливо процес європейської інтеграції, є важливим фактором, який впливає на розвиток вимог системи бухгалтерського обліку щодо формування та надання інформації. З іншого боку, розвиток інформаційних технологій та сильна тенденція до соціальної комп'ютеризації (оцифрування) вимагають використання сучасних програмних засобів для відображення інформації в прийнятному електронному форматі через систему бухгалтерського обліку. Ця стаття зосереджується на характеристиках впливу глобалізації на розвиток світового бухгалтерського обліку та аналізує сучасний стан використання МСФЗ.

Ключові слова: глобалізація, міжнародні стандарти обліку, методологія бухгалтерського обліку, бухгалтерський облік, положення (стандарт) бухгалтерського обліку.

*Victoria Voloshina-Sidey, PhD of Economic Sciences, Senior Lecturer;
Kate Novak, Anastasia Yakovenko, The influence of globalization processes*

on the development of accounting in Ukraine I Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky, Ukraine, Nikolaev

С одной стороны, в общем, процесс глобализации, особенно процесс европейской интеграции, является важным фактором, влияющим на развитие требований системы бухгалтерского учета по формированию и предоставлению информации. С другой стороны, развитие информационных технологий и сильная тенденция к социальной компьютеризации (оцифровки) требуют использования современных программных средств для отображения информации в приемлемом электронном формате через систему бухгалтерского учета. Эта статья сосредотачивается на характеристиках влияния глобализации на развитие мирового бухгалтерского учета и анализирует современное состояние использования МСФО, положение (стандарт) бухгалтерского учета.

Ключевые слова: глобализация, международные стандарты учета, методология бухгалтерского учета, бухгалтерский учет.

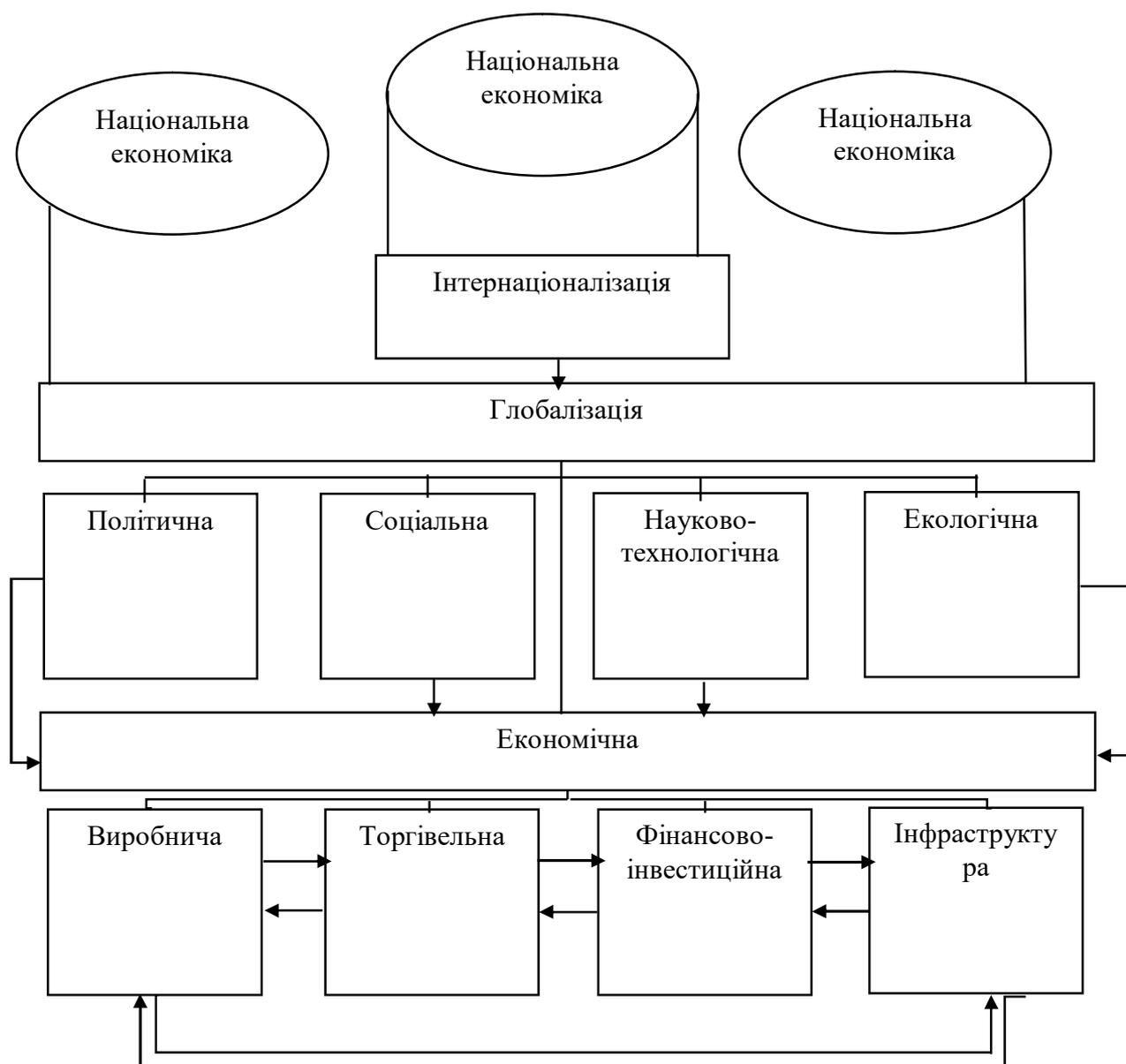
On the one hand, in general, the process of globalization, especially the process of European integration, is an important factor influencing the development of the requirements of the accounting system for the formation and provision of information. On the other hand, the development of information technology and the strong trend towards social computerization (digitization) require the use of modern software to display information in an acceptable electronic format through the accounting system. This article focuses on the characteristics of the impact of globalization on the development of global accounting and analyzes the current state of use of IFRS.

Key words: globalization, international accounting standards, accounting methodology, accounting, provisions (standard) of accounting.

Вступ. Економічна трансформація України, її формування та розвиток ринкових відносин супроводжуються реорганізацією економічних механізмів та управління на всіх рівнях. Хоча за час незалежності України в економічній галузі відбулися деякі зміни, чіткої системи управління економікою, включаючи бухгалтерський облік. Якщо бухгалтерське мислення та логіка в минулому контролювались системою командного управління, то тепер їх доведеться трансформувати у напрямок децентралізації управління та оновлення основ теорії та методології бухгалтерського обліку. Він фіксує інформацію про фінансово-господарську діяльність компанії на мікрорівні та використовує систему національних рахунків для агрегування даних на макрорівні. У наукових працях наступних вітчизняних вчених розглядається питання про особливості глобалізаційних процесів, що впливають на розвиток бухгалтерського обліку: Снігир Л.П. [4], Бутинець Ф.Ф. [2], Кірейцев Г.Г. [3], Щирба І. [5], Бессонова Г.П. [1].

По-перше, ми повинні розглянути, що таке "глобалізація". З точки зору економічної теорії, глобалізація - це категорія, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі національних кордонів. Це відображається в тому, що компанії розширили своє проникнення в зовнішню економіку за рахунок експорту та, в основному, за рахунок іноземних інвестицій у виробництво. Більш детально зі структурою глобалізаційного процесу можна ознайомитись на рисунку 1, що був побудований на основі використаних джерел [4].

За останні півстоліття розвиток економічних відносин знаходиться під впливом глобалізаційних процесів. Неминучий вплив глобалізації на економіку нашої країни найбільш відчутний на системі бухгалтерського обліку як в теорії, так і в практичній діяльності в різних галузях економіки.

Рис. 1 Структура глобалізаційних процесів [4]

Завдяки глобалізаційним процесам відбувається розвиток та використання інформаційно-комп'ютерних технологій та їх інтернаціоналізація. Спостерігаються зростання валового потоку приватного капіталу, обсяги валових прямих іноземних інвестицій, збільшення частки прямих іноземних інвестицій у валовому формуванні постійного капіталу, їх накопичення у ВВП, масштаби міжнародної торгівлі.

Сучасні глобалізаційні процеси в економіці надають нові можливості для України та її регіонів. Разом з тим, інтеграція України у світовий економічний простір може завдати суттєвих негативних соціально-економічних наслідків для тих регіонів, які не виробили власної стратегії конкурентоспроможності.

Цитуючи Бутинця Ф. Ф. «повна заміна українських правил обліку і звітності на МСФЗ є тупиковим шляхом розвитку, оскільки це означає ігнорування системи бухгалтерського обліку конкретної економічної ситуації, прикладного характеру цієї системи. В Україні на мій погляд, слід було обрати один з найбільш раціональних способів застосування МСФЗ – їх адаптація» [2, с. 301].

Висновки професора Кірейцева Г.Г. щодо впливу глобалізації на розвиток національної системи бухгалтерського обліку наступні, що «введення в Україні П(С)БО – це перший крок в напрямі ігнорування національних інтересів щодо задоволення внутрішньо системних інформаційних потреб менеджменту порівняно з потребами зовнішніх користувачів, а повне виконання вимог МСФЗ на користь задоволення інформаційних потреб глобального управління, буде останнім кроком в реалізації можливостей управляти розвитком обліку на національному рівні» [3, с. 69].

Бухгалтерський облік - це підсистема управління інформацією, що має широкий спектр можливостей для досягнення конкретних завдань, які ставлять перед собою користувачі бухгалтерської інформації з різними економічними та соціальними інтересами. Щоб ця інформаційна підсистема виконувала завдання, на які вона була покладена, вона повинна бути правильно організована з урахуванням факторів як зовнішнього, так і внутрішнього ділового середовища. Наприкінці ХХ століття економіка України зазнала впливу новим потужним глобальним процесом, який отримав назву глобалізація. Йдеться про соціальний та

економічний процес, в якому зникають географічні межі соціальної та економічної, а також культурних систем, і населення все більше усвідомлює зникнення цих кордонів. В останні роки ця концепція набула ще більшої популярності у зв'язку зі збільшенням взаємозалежності регіонів та розвитком науково-технічного прогресу.

Неоднозначні наслідки проведених реформ, що прямо чи опосередковано впливають на національну економіку, є причинами постійно зростаючих спроб переосмислити концептуальні рамки трансформації та розробити їх ефективний шлях у майбутнє. Оцінюючи вже досягнуті результати, а також задекларовані для досягнення в середньостроковій перспективі, слід зазначити, що надії на зменшення розриву між Україною та країнами ЄС через реформи ще не формують достатньої впевненості соціально-економічні або технологічні умови. Збереження тенденцій примітивізації виробництва та деінтелектуалізації праці позбавляє Україну перспективи перетворитися на прогресивну економічну державу, що буде забезпечувати достатньо високими споживчими стандартами для свого населення. Така конверсія передбачає розвиток, який поєднується зі зменшенням навантаження на природне середовище, з розширенням економіки до провідних ролей, у яких претендують людський капітал та інформаційні технології. Непідготовленість до такого розвитку соціально-економічної системи, яка склалася за останні роки, є одним з основних факторів потенційного успіху та провалу реформ.

Водночас питання економічної глобалізації набули надзвичайної актуальності для України, оскільки вітчизняні вчені розглядали зміну її економічної системи, входження в перманентну кризу та відсутність стратегії її розвитку як свого роду панацеї для суттєвого поліпшення соціально-економічного становища України.

Для України питання перегляду основ функціонування бухгалтерського обліку має велике економічне та політичне значення, оскільки воно може:

- узгодити систему бухгалтерського обліку та фінансової інформації з трансформацією ринку в українській економіці;
- надати більш детальні пояснення фінансово-господарській діяльності національних компаній;
- надати всім зацікавленим користувачам повну та достовірну інформацію про реальне фінансове становище компанії;
- підвищити довіру іноземних партнерів до фінансової інформації вітчизняних компаній, що в свою чергу залучить необхідні кошти для економічного розвитку України;
- збільшити потік іноземних інвестицій в Україну через найбільш відповідне та прозоре інформаційне середовище для інвесторів;
- забезпечити інтеграцію на європейському та міжнародному ринках цінних паперів, встановити відкритість та прозорість українського ринку цінних паперів, закласти основи здорової конкуренції на цьому ринку та захистити права його учасників.

Україна проводить бухгалтерські реформи без достатньої теоретичної бази. Завдяки такому ставленню до національної бухгалтерії це може пояснити наявні труднощі в її реформуванні та розвитку. Тому необхідно оновити компоненти системи бухгалтерського обліку, які повинні враховувати адаптацію системи бухгалтерського обліку до рівня національного економічного розвитку та закону соціальної продуктивності. Ця ситуація вимагає перегляду теоретичної та методологічної бази, а підтримкою перспектив розвитку бухгалтерського обліку у світовому інформаційному суспільстві є актуальність.

Висновки. Розвиток процесів глобалізації супроводжувався істотними перетвореннями відносин власності. В результаті змінилися підходи до аналізу діяльності, зокрема щодо використання ресурсів, розподілу та перерозподілу доходів. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми є реалізація в методології бухгалтерського обліку принципу переважання речовини над формою, зокрема, з точки зору контролю за визнанням активів. Слід зазначити, що багато теорій, методів та організаційних питань вдосконалення бухгалтерського обліку у світовому інформаційному суспільстві залишаються невирішеними та суперечливими. Особливо серед національних економістів немає єдиної думки щодо таких аспектів:

- теорія та прогноз розвитку бухгалтерського обліку в умовах формування глобального інформаційного суспільства;
- принципи та методи бухгалтерського обліку у світовому інформаційному суспільстві;
- інституційна підтримка розвитку бухгалтерського обліку на міжнародному, регіональному та національному рівнях;
- вдосконалення засобів бухгалтерської наукової методології.

Важливим напрямком ведення бухгалтерського обліку на необхідному науковому, методологічному та організаційному рівні є посилення досліджень з питань контролю та впливу держави на регуляторний процес його розвитку. Вимоги до бухгалтерського обліку є основними заходами, і їх реалізація здійснюється шляхом бухгалтерських та аналітичних досліджень та об'єктивного відображення всіх підтверджених фактів в економічному житті. У цьому випадку ми говоримо про контроль за дотриманням екологічних вимог, соціального середовища, вимог економічної системи та впливу законів про моніторинг на ефективність механізмів, що регулюють процес відтворення.

Література:

1. Бессонова Г.П. (2019). Вплив процесів глобалізації на розвиток бухгалтерського обліку в Україні. *Причорноморські економічні студії*, 48-3, 128-132.
2. Бутинець Ф.Ф. (2007). *Альфа і омега бухгалтерського обліку*. Житомир: ПП «РУТА».
3. Кірейцев Г.Г. (2008). *Глобалізація економіки та уніфікація методології бухгалтерського обліку*. Житомир: ЖГТУ.
4. Снігир Л.П. (2018). Проблеми та перспективи глобалізації економічних відносин. *Інфраструктура ринку*, 22, 33-36.
5. Щирба І. (2016). Вплив глобалізації на систему бухгалтерського обліку в Україні. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, 4, 19-26.

References:

1. Bessonova G.P. (2019). Vpliv protsesiv globalizatsiyi na rozvitok buhgalterskogo obliku v ukrayini [The impact of globalization on the development of accounting in Ukraine]. *Prichornomorski ekonomichni studiyi* [Black Sea Economic Studies], no. 48-3, 128-132. [in Ukrainian]
2. Butinets F.F. (2007). *Alfa i omega buhgalterskogo obliku* [Alpha and omega accounting]. Zhitomir: PP «RUTA». [in Ukrainian]
3. Kireytsev G.G. (2008). *Globalizatsiya ekonomiki ta unifikatsiya metodologiyi buhgalterskogo obliku* [Globalization of the economy and unification of accounting methodology]. Zhitomir: ZhGTU. [in Ukrainian]
4. Snigir L.P. (2018). Problemi ta perspektivi globalizatsiyi ekonomichnih vidnosin [Problems and prospects of globalization of economic relations]. *Infrastruktura rinku* [Market infrastructure], no. 22, 33-36. [in Ukrainian]
5. Schirba I. (2016). Vpliv globalizatsiyi na sistemu buhgalterskogo obliku v Ukrayini [The impact of globalization on the accounting system in Ukraine]. *Institut buhgalterskogo obliku, kontrol ta analiz v umovah globalizatsiyi*

[Institute of Accounting, Control and Analysis in the context of globalization],
no. 4, 19-26. [in Ukrainian]

УДК 556.532:504.05+577.4

**ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ДОЛИНУ РІЧКИ
ПРИП'ЯТЬ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

кандидат географічних наук, Нетробчук І. М.

http://orcid.org / 0000-0002-8633-7426

e-mail: iryna.nim@gmail.com

магістрант географічного факультету, Оласюк І. Ю.

e-mail: asiaveres@gmail.com

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна, Луцьк

Метою дослідження є оцінка антропогенного навантаження та визначення екологічного стану долини р. Прип'ять для розробки заходів щодо його поліпшення. Розрахунок проводився відповідно до методики визначення коефіцієнта індукції (ІКАН), розробленого А. Яциком. Відповідно до методики загальний стан долини річки розглядався як чотири самотійні основні підсистеми: «Радіоактивне забруднення території», «Землекористування», «Використання річкового стоку», «Якість води». Встановлено, що в долині р. Прип'ять немає радіоактивного забруднення земель. Рівень ресурсів землекористування в басейні є важливим за всіма показниками, а стан підсистеми оцінювався як «задовільний» з кількісною мірою 0,84. Також зазначається, що в долині річки Прип'ять спостерігалось близьке до нормального незворотне споживання води та скидання води в річкову мережу з кількісною мірою 1. Водночас низький скид забруднених стічних вод та високе використання річки стік спостерігався і

оцінювався у 3 та -3 бали відповідно. Отже, стан підсистеми «Використання річкового стоку» в долині р. Прип'ять за рівнем споживання води класифікувався як «поганий» з кількісною мірою 0,28. Стан підсистеми «Якість води», згідно інтегрального екологічного показника (2,1), характеризував воду як категорію 2 другого класу («чиста») з кількісною мірою 1. Загалом екологічний стан річки долини річки Прип'ять було класифіковано як «задовільний», а рівень антропогенного навантаження за величиною ІКАН становив 0,8, що свідчить про раціональне, але не збалансоване використання земельних і водних ресурсів в процесі управління. Отже, оцінка антропогенного навантаження на долину річки є дуже важливою для формування охорони навколишнього середовища та встановлення показників, які найбільше впливають на екологічний стан річки.

Ключові слова: долина річки, антропогенне навантаження, індукційний коефіцієнт, земельні, водні ресурси, якість води, екологічний стан.

кандидат географических наук, Нетробчук И. М.; магистрант, Оласюк И. Ю. Оценка антропогенной нагрузки на долину реки Припять в Волынской области / Волынский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк

Целью исследования является оценка антропогенной нагрузки и определения экологического состояния долины р. Припять для разработки мероприятий относительно ее улучшения. Расчет проводился в соответствии с методикой определения коэффициента индукции (ИКАН), разработанного А. Яцыком. В соответствии с методикой общее состояние долины реки рассматривалось как четыре самостоятельных основных подсистемы: «Радиоактивное загрязнение территории», «Землепользования», «Использования речного стока», «Качество воды». Установлено, что в долине р.

Припять нет радиоактивного загрязнения земель. Уровень ресурсов землепользования в бассейне является важным по всем показателям, а состояние подсистемы оценено как «удовлетворительное» с количественной мерой 0,84. Также отмечается, что в долине р. Припять наблюдалось близкое к нормальному необратимое потребление воды и сброс воды в речную сеть с количественной мерой 1. В то же время низкий сброс загрязненных сточных вод и высокое использование реки сток наблюдался и оценивался в 3 и - 3 баллы соответственно. Следовательно, состояние подсистемы «Использования речного стока» в долине р. Припять за уровнем потребления воды классифицировалось как «плохое» с количественной мерой 0,28. Состояние подсистемы «Качество воды», согласно интегрального экологического показателя (2,1), характеризовало воду как категорию второго класса («чистая») с количественной мерой 1. В целом экологическое состояние реки долины реки Припять было классифицировано как «удовлетворительное», а уровень антропогенной нагрузки по величине ИКАН составлял 0,8, что свидетельствует о рациональном, но не сбалансированном использовании земельных и водных ресурсов в процессе управления. Следовательно, оценка антропогенной нагрузки на долину реки является очень важной для формирования охраны окружающей среды и установления показателей, которые больше всего влияют на экологическое состояние реки.

Ключевые слова: долина реки, антропогенная нагрузка, индукционный коэффициент, земельные, водные ресурсы, качество воды, экологическое состояние.

I. Netrobchuk, PhD of Geography; I. Olasiuk, master student, Assessment of anthropogenic load on the Pripyat river valley in the Volyn region / Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine, Lutsk

The purpose of the study is to assess the anthropogenic load and to determine the ecological status of the Pripyat river valley in order to develop measures to improve it. The calculation was carried out in accordance with the method of determining the induction coefficient (ICAL), developed by A. Jacyk. According to the method, the general state of the river valley is considered as four independent main subsystems: «Radioactive contamination of the territory», «Land use», «Use of river runoff», «Water quality». It was established that there is no radioactive contamination of land in the Pripyat river valley. State of the subsystem «Land use» is rated as «satisfactory» with a quantitative level of 0,84. In the Pripyat river valley there was a close to normal irreversible water consumption and a discharge of water into the river network with quantitative measure 1. At the same time, a low discharges of polluted sewage and a high use of river runoff were observed and estimated at 3 and -3 points respectively. Consequently, the state of the subsystem «Use of river runoff» in the valley of the river Pripjat is classified as «bad» with a quantitative measure of 0.28. The state of the subsystem «Water Quality», according to the integral ecological index (2,1), described the water as category 2 of the second class («pure») with a quantitative measure 1. In general, the ecological status of the river valley of the river Pripjat was classified as «satisfactory», and the level of anthropogenic loading by magnitude ICAN was 0,8, which testifies on the rational but not balanced use of land and water resources in the management process. Hence, an estimation of anthropogenic load on the river valley is very important for the formation of environmental protection and the establishment of indicators that most influence the ecological status of the river.

Key words: river basin, anthropogenic loading, inductance coefficient, land, water resources, water quality, ecological status.

Постановка проблеми. Господарська діяльність в басейні будь-якої річки, так чи інакше, впливає на кількісні та якісні показники її стану та призводить до певних антропогенних навантажень. Основними проблемами, що виникають в результаті такої діяльності, а також нераціонального використання водних і земельних ресурсів є забруднення річок, руйнування природних ландшафтних комплексів річкових долин та прилеглих територій. Меліоративні роботи призводять до інженерної перебудови русел. Ситуація ускладнюється ще й тим, що в останні роки простежується тенденція до активного відведення берегів та заплав річок під дачне будівництво, садівництво й огородинство.

Особливістю долини Прип'яті в межах Волинської області є відсутність великих промислових забрудників. Окрім того значна частина долини лежить в межах природоохоронних територій як місцевого, так і загальнодержавного значення. Однак гостро постає проблема зниження рівня води в самій річці, її малих притоках та заплавних озерах, що окрім кліматичних змін, може бути пов'язана із забором води для поливу сільськогосподарських культур. Тому оцінка антропогенного навантаження на долину річки є актуальним питанням в плані збереження унікальних водно-болотних угідь Волинського Полісся.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питання оцінки антропогенного навантаження на басейн річки стало у 1990-ті роки, коли стрімке зростання господарської діяльності людини значно погіршило екологічну стабільність у басейнах річок України. Як наслідок було опубліковано низку наукових праць присвяченій цій темі, хоча загалом вони стосувалися антропогенного навантаження на великі та середні річки. Варто зауважити, що вагомий внесок у розробку критеріїв

оцінки антропогенного навантаження на басейни малих річок зробили А. В. Яцик [2; 14], В. В. Мороков [6], З. В. Тимченко [10], О. В. Кирилук [3] та ін. Значний науковий інтерес також становлять наукові праці І. Я. Мисковець [5], Н. В. Чир [12], І. М. Нетробчук [7; 8; 9], в яких аналізується екологічний стан і різні види антропогенного навантаження на басейни малих річок Волинської області, зокрема р. Вижівки, р. Турії та басейну Прип'яті у Волинській області. Серед нових публікацій, що стосуються цього дослідження, варто виокремити роботи І. Л. Толочик [11], І. В. Гопчака, Т. О. Басюк, А. В. Яцик [1; 2] та інших вчених.

Постановка завдання. Мета дослідження – оцінка антропогенного навантаження та визначення екологічного стану долини р. Прип'ять для розробки заходів щодо поліпшення останнього. У процесі дослідження розв'язувались завдання: кількісно та якісно оцінити антропогенний стан у долині річки за різними показниками в межах окремих підсистем; визначити рівень антропогенного навантаження та загальний екологічний стан басейну річки; запропонувати заходи для підвищення екологічної стійкості ландшафту річкової долини і підтримання його зрівноваженого стану.

Вихідним матеріалом для написання статті стали екологічні паспорти північних районів області. Розрахунок антропогенного навантаження й оцінювання екологічного стану басейну річки виконувалися відповідно до методики визначення індукаційного коефіцієнта, розробленого А. В. Яциком (2007).

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель розрахунку антропогенного навантаження на басейн річки побудована за екосистемним принципом, що дає змогу простежити стан басейну річки за різними показниками в межах окремих підсистем:

- «Радіоактивне забруднення території»
- «Використання земель»;

- «Використання річкового стоку»;
- «Якість води».

Це дозволяє не лише оцінити стан басейну річки, а й скласти уявлення про те як зміни окремих показників підсистем впливають на стан усієї системи басейну, що є дуже важливим для формування напрямків природоохоронної діяльності в басейні певної річки.

Оцінюють антропогенний стан у басейні річки кількісно і якісно, тобто за результатами розрахунків кожна кількісна оцінка має якісну характеристику: значення первинних показників підсистеми використання земельних і водних ресурсів трансформують у бали й надають якісну характеристику кожному з них. Потім розраховують комплексний показник і за шкалою визначають клас стану використання підсистеми. Загалом оцінку антропогенного навантаження на басейн річки знаходимо за індукційним коефіцієнтом (ІКАН) згідно з формулою (1):

$$\text{ІКАН} = 0,3 \text{ Кзр} + 0,2 \text{ Крс} + 0,5 \text{ Кяв}, \quad (1)$$

де ІКАН – індукційний коефіцієнт антропогенного навантаження на басейн річки; 0,3; 0,2; 0,5 – вагові коефіцієнти, які в сумі дорівнюють 1,0; Кзр, Крс, Кяв – комплексні показники використання земельних і водних ресурсів, якості води. Згідно з методикою розрахунку антропогенного навантаження [4] і формулою 1 нами виконано розрахунки антропогенного навантаження і визначено екологічний стан долини річки Прип'ять у Волинській області. Результати подано у табл. 1 і на рис. 1.

Для характеристики підсистеми виділено три показники, що відображають рівні випромінювання: Cs_{137} , Sr_{90} та $\text{Pu}_{239-240}$ в Кі/км^2 . Щільність забруднення Cs_{137} в долині Прип'яті має властивість зменшуватися в напрямку зі сходу на захід: в Любешівському районі показник становить $0,46 \text{ Кі/км}^2$, а Любомльському – $0,15 \text{ Кі/км}^2$. В середньому по долині забруднення за цим показником становить $0,34$

Кі/км². У випадку із забрудненням Sr₉₀, маємо зворотну ситуацію – щільність забруднення більша на заході долини, ніж на сході. Середнє значення для даного показника становить 0,03 Кі/км². Забруднення радіоактивним Р_{u239-240} в долині Прип'яті не виявлено. Отже загальним стан підсистеми «Радіоактивне забруднення території» за кількісною мірою оцінюється в 0 балів, тобто стан підсистеми «задовільний».

Таблиця 1

Оцінка антропогенного навантаження і класифікація екологічного стану долини річки Прип'ять в межах Волинської області

Показник	Вихідні дані	Якісна оцінка	Кількісна міра	Вагові коефіцієнти до показників
Підсистема «Радіоактивне забруднення території»				
Цезій, Cs ₁₃₇	0,34	Задовільний стан	0	
Стронцій, Sr ₉₀	0,03	Задовільний стан	0	
Стан підсистеми		Задовільний стан	0	
Підсистема «Використання земель»				
Природна зона Полісся Поліська Західна провінція				
Лісистість, %	41,3	Близький до норми	0	0,3
Природний стан, %	83,2	Дуже низький	4	0,2
Сільгоспосвоєність, %	43,8	Дуже низький	1	0,1
Розораність, %	20,3	Дуже низький	4	0,2
Урбанізація, %	2,2	Дуже низький	4	0,1

Еродованість, т/га рік		Дуже низький	4	0,1
Стан підсистеми	0,3+0,8+0,4+0,8 +0,1+0,4	Задовільний	0,84	0,3
Підсистема «Використання річкового стоку»				
Фактичне використання річкового стоку, %	15,6	Високий	-3	0,1
Безповоротне водоспоживання, %	10,04	Близький до норми	1	0,2
Скид води у річкову мережу, %	6,6	Близький до норми	1	0,3
Скид забруднених стічних вод, %	0,13	Низький	3	0,4
Стан підсистеми	- 0,3+0,2+0,3+1,2	Поганий	0,28	0,2
Підсистема «Якість води»				
Індекс забруднення компонентами сольового складу	1,1	Дуже чисті	3	
Індекс трофо-сапробіологічних показників	2,7	Досить чисті	1	
Індекс специфічних речовин токсичної дії	2,6	Досить чисті	1	
Інтегральний екологічний індекс	2,1	Чисті	1	
Стан підсистеми Клас якості води Категорія якості води	II клас – добра 2 категорія – чисті води	Чисті	1	0,5
Загальний екологічний стан басейну річки				
Коефіцієнт антропогенного навантаження ІКАН			0,8	

Стан басейну	Задовільний		
--------------	-------------	--	--

Оцінка стану підсистеми «Радіоактивне забруднення території».

Оцінка стану підсистеми «Використання земель». Елементами підсистеми «Використання земель» є показники лісистості (f_l), природного стану (f_{nc}), сільськогосподарської освоєності (f_{oc}), розораності (f_{op}), урбанізації (f_{yp}) та еродованості (f_{ep}) території басейну.

Слід зазначити, що басейн Прип'яті має високий показник лісистості, що за якісною характеристикою «близький до норми». Високий і природний стан басейну, що пояснюється великою кількістю боліт, лісів, рукавів річки та малих приток, озер, а також значною кількістю об'єктів природо-заповідного фонду як місцевого, так і загальнодержавного рівня. В долині низький показник еродованості ґрунту, оскільки в даному регіоні Волині переважає дефляція. Низькі показники мають також сільськогосподарська освоєність, розораність та урбанізація. Пояснення цьому здебільшого криється в природних умовах: великій лісистості, заболоченості, малородючих ґрунтах, ризиках паводків та підтоплень тощо.

Загалом найбільш залісненим та заболоченим є схід долини, відповідно тут найменші показники сільськогосподарської освоєності, розораності та урбанізації. На заході все навпаки: за рахунок меншого відсотку природного стану території, тут краще розвинуте сільськогосподарське виробництво та вищі показники урбанізації.

Отже, комплексний показник використання земельних ресурсів у долині Прип'яті становить 0,84, що оцінюється в 3 бали та характеризується як «задовільний».

Оцінка стану підсистеми «Використання річкового стоку». Оцінка екологічного стану річки за підсистемою «Використання річкового стоку» здійснюється за такими показниками: фактичне використання річкового стоку (q_{pc}), безповоротне водоспоживання (q_{bc}), скид води у річкову

мережу ($q_{св}$) та скид забруднених стічних вод у річку ($q_{сз}$). Кожне значення розраховувалось за окремою формулою з використанням значень об'єму забору води з річкової мережі ($W_з$), об'єму втрат річкового стоку внаслідок відбору підземних вод, які гідравлічно пов'язані з річковою мережею ($W_в$), фактичним об'ємом річкового стоку ($W_ф$), об'єму скиду води в річкову мережу ($W_с$), об'єму скиду в річкову мережу забруднених стічних вод ($W_{зв}$).

Згідно отриманих розрахунків (табл. 1) у долині Прип'яті «близьке до норми» безповоротне водоспоживання і скид води у річкову мережу з кількісною мірою 1, «низький скид» забруднених стічних вод і «високе» використання річкового стоку, яке оцінено відповідно в 3 і -3 бали. Отже, стан підсистеми «Використання річкового стоку» у долині р. Прип'ять за рівнем водоспоживання класифіковано як «поганий» з кількісною мірою – 0,28.

Оцінка стану підсистеми «Якість води». Підсистема «Якість води» призначена для екологічного оцінювання якості поверхневих вод і класифікації стану басейну річки за рівнем антропогенного забруднення води. Дана підсистема включає три блоки: індекс забруднення компонентами сольового складу води (I_1), індекс трофо-сапробіологічних показників (I_2) та індекс специфічних речовин токсичної дії (I_3). Інтегральний екологічний індекс якості води (I_E) є середнім арифметичним значенням зазначених вище трьох індексів.

Згідно досліджень, проведених в рамках проекту «Чиста вода» [13], протягом 2013-2019 рр. на річці Прип'ять у створі смт. Ратне було зафіксовано:

- перевищення норми іонів амонію з піком в 2016 році;
- перевищення біохімічного споживання кисню в 2015-2017 роках, незначне перевищення в 2018 році, пік припав на 2015 рік;

– не перевищувала норми кількості у річковій воді сульфат іонів, хлорид іонів, нітрат іонів, нітрит іонів, фосфат іонів, хімічного споживання кисню, а також кількість завислих речовин та розчиненого кисню у воді.

Загалом за значенням індексу забруднення компонентами сольового складу (1) води є «дуже чистими», відповідають I категорії та мають кількісну міру 3. За значенням трофо-сапробіологічного індексу (2,7) та індексу специфічних речовин токсичної дії (2,6) води належать до 3 категорії, тобто є «досить чистими», отримали кількісну міру – 1. Загалом за інтегральним екологічним індексом (2,1) стан підсистеми «Якість води» у долині р. Прип'ять характеризується 2 категорією II класу («чисті») з кількісною мірою 1 (див. табл. 1).

Такі значення насамперед пов'язані з відсутністю на річці великих промислових забруднювачів. Основна кількість забруднюючих речовин, що впливають на якість води, надходить в річку зі каналізаційними стоками несанкціонованого підключення від житлових забудов та в наслідок недотримання водоохоронного режиму в населених пунктах долини річки.

Загальна оцінка антропогенного навантаження на басейн річки здійснюється за індукаційним коефіцієнтом, з використанням комплексних показників окремих підсистем і вагових коефіцієнтів (рис. 1).

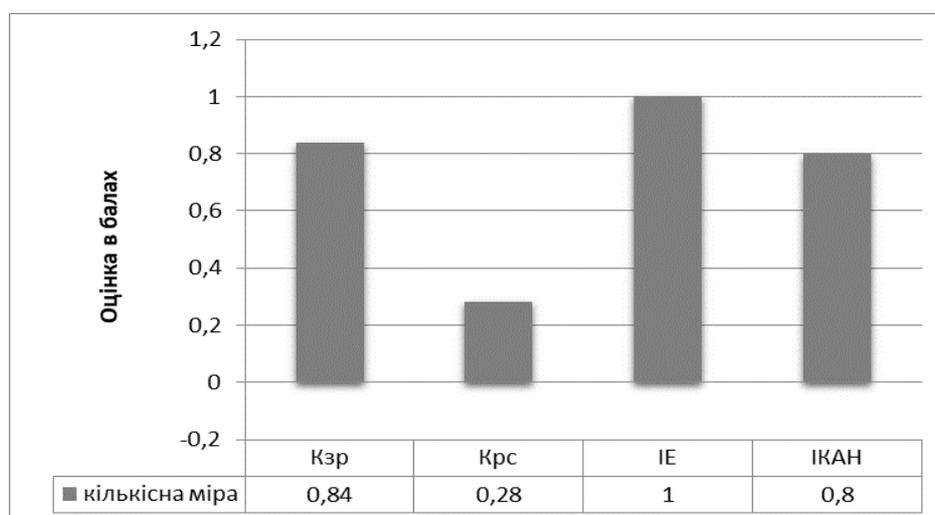

Рис. 1. Оцінка антропогенного навантаження на долину р. Прип'ять

Загалом індукційний коефіцієнт антропогенного навантаження на долину р. Прип'ять розраховується за формулою 1:

$$\text{ІКАН} = 0,3 \cdot 0,84 + 0,2 - 0,28 + 0,5 - 1 = 0,8.$$

Отже, за результатами комплексної оцінки всіх підсистем екологічний стан долини р. Прип'ять класифікується як «задовільний», а рівень антропогенного навантаження за величиною ІКАН становить 0,8, що засвідчує раціональне, проте не збалансоване використання земельних і водних ресурсів в процесі господарювання.

З вищенаведених результатів видно, що в долині р. Прип'ять задовільний рівень використання земель, незважаючи на високу лісистість та природний стан території. Значний відсоток земель в долині річки меліоровані. Найбільшими осушувальними системами є Регулювання р. Прип'ять (26 221 га), Цирська (15 418 га), Турська (9 120 га), Полицька (6 633 га), Копаївська (3 684 га), Коростинська (3 531 га) та інші. Також для долини характерне високе фактичне використання стоку та низький скид забруднюючих речовин. Як наслідок вода у річці належить до II класу та 2 категорії, тобто вода «добра» та «чиста». Забруднення води річки Прип'ять в пункті спостереження с. Річиця обумовлюють стічні води смт. Ратно та господарств стоки прилеглих населених пунктів. Забруднюють Прип'ять і води її приток, які несуть стоки з очисних споруд Старовижівського та Ратнівського ВУЖКГ (р. Вижівка), стічні води о/с УВКГ м. Ковель (р. Турія), змиви з сільгоспугідь та забруднення приватного сектора (р. Стохід). Найбільшими забрудниками басейну р. Прип'ять є Ратнівське (127,4 тис. м³/рік), Камінь-Каширське (84,8 тис. м³/рік), Старовижівське (58,8 тис. м³/рік) ВУЖКГ.

Щоб підвищити екологічну стійкість ландшафту річкової долини і підтримувати його зрівноважений стан, необхідно дотримуватись певних заходів: 1) уникати надмірної меліоративної діяльності; 2) заплави річок

бажано не меліорувати, а використовувати під сінокоси та місця випасу худоби; 3) спрямлення і каналізація річок мають бути заборонені; 4) обов'язково уздовж русел річок і по периферії боліт встановлювати водоохоронні зони, де оранку і меліорацію слід категорично заборонити; 5) припинити оранку схилів річкових долин і боліт; 6) зберігати заповідні території та ділянки річок з непорушеним природним режимом; 7) побудова водоочисних споруд в сільських населених пунктах завдяки зменшенню надходження господарсько-побутових стоків у річку з метою профілактики евтрофікації водойм, що відбувається під впливом як меліоративних робіт, так і побутових забруднень [7].

Висновки із проведеного дослідження. На підставі проведених розрахунків можна стверджувати, що загалом екологічний стан долини р. Прип'ять визначився як «задовільний», а рівень антропогенного навантаження за величиною індукційного коефіцієнта становить 0,8. У долині р. Прип'ять радіоактивне забруднення земель має «задовільний» стан з кількісною мірою 0. Рівень використання земельних ресурсів у долині є також «задовільний» з кількісною мірою 0,84. Стан підсистеми «Використання річкового стоку» класифіковано як «поганий» з кількісною мірою 0,28. Якість води в долині р. Прип'ять характеризувалась 2 категорією II класу («чисті» води) з кількісною мірою 1. Тому з метою підвищення екологічної стійкості ландшафту річкової долини і підтримання його зрівноваженого стану пропонується дотримуватись чинного водоохоронного законодавства.

Отже, оцінка антропогенного навантаження на долину річки є дуже важливою для формування природоохоронної діяльності та встановлення показників, що найбільше впливають на екологічний стан річки, з метою підвищення екологічної стійкості ландшафту річкової долини і підтримання його зрівноваженого стану.

Література:

1. Гопчак, І. В., Басюк, Т. О. (2019а). Оцінка антропогенного навантаження на басейн малої річки Веселуха. *Меліорація і водне господарство*. Київ, № 1, 82-87.
2. Гопчак, І. В., Басюк, Т. А., Яцык А. В. (2019b). Оценка антропогенной нагрузки на бассейн р. Припять в пределах Западного Полесья Украины. *Мелиорация*. Минск, 2 (88), 12-16.
3. Кирилук, О. В. (2010). Оцінка перетвореності малих річкових басейнів як крок до визначення антропогенних змін гідроморфологічних умов. *Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія*. Т.18, 283–289.
4. Методика розрахунку антропогенного навантаження і класифікації екологічного стану басейнів малих річок України. (2007). 2-ге вид., доп. Київ, 71 с.
5. Мисковець, І. Я. (2003). Антропогенні зміни в басейнах малих річок (на прикладі Волинської області): автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів». Чернівці, 19 с.
6. Мороков, В. В. (1987). Природно-экономические основы регионального планирования охраны рек от загрязнения. Л.: Гидрометеиздат, 297 с.
7. Нетробчук, І. М. (2012). Оцінка антропогенного навантаження та екологічної збалансованості ландшафтів річкової долини Верхньої Прип'яті в межах Волинської області. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Географія. Чернівці, Вип. 612-613, 133-137.
8. Нетробчук, І. М. (2014). Оцінка антропогенного навантаження на басейн верхньої Прип'яті в Ратнівському районі Волинської області. *Наук. записки Сумського держ. пед. ун-ту імені А.С. Макаренка*. Географічні науки. Суми, Вип. 5, 10-18.
9. Нетробчук, І., Миколюк, Л. (2018). Оцінка антропогенного навантаження на басейн річки Турія у Волинській області. *Вісник*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Географія. Вип. 1 (70), 64-67.

10.Тимченко, З. В. (2000). Оцінка екологічного стану малих річок. *Україна та глобальні процеси: географічний вимір*: зб. наук. пр.: в 3 т. Луцьк. Т. 2, 317-320

11. Толочик, И. Л., Мельник, В. И. (2018). К методике расчета антропогенной нагрузки и классификации экологического состояния бассейнов малых рек Украины. *Вестник Брестского университета: сб. науч. раб.* Серия 5. Хімія. Біялогія. Науки аб зямлі. Брест, № 1, 129–136.

12. Чир, Н. В. (2014). Розрахунок ступеня антропогенного навантаження на ландшафти басейнів малих річок (на прикладі річки Вижівка). *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К.: ВІКНУ, Вип. 45, 301-306.

13. Чиста вода. Інтерактивна карта забрудненості річок в Україні на основі даних Державного агентства водних ресурсів. <<https://texty.org.ua/water>> (2020, березень, 15).

14. Яцик, А. В. (2004). Водогосподарська екологія. В 4 т., 7 кн. Київ: Генеза, т. 3, кн. 5, 496 с.

References:

1. Gopchak, I. V., Basiuk, T. O. (2019a). Otsinka antropohennoho navantazhennia na basein maloi richky Veselukha [Estimation of anthropogenic load on the Veselukha small river basin]. *Melioratsiia i vodne hospodarstvo* [Land Reclamation and Water Management]. Kyiv, № 1, 82-87. [In Ukrainian].

2. Gopchak, I. V., Basjuk, T. A., Jacyk A. V. (2019b). Ocenka antropogennoj nagruzki na bassejn r. Pripjat' v predelah Zapadnogo Poles'ja Ukrainy. [An assessment of the anthropogenic load upon the Pripyat river basin within the Western Polesie of Ukraine]. *Melioracija*. [Land Reclamation]. Minsk, 2 (88), 12-16. [In Russian].

3. Kyryliuk, O. V. (2010). Otsinka peretvorenosti malykh richkovykh baseiniv yak krok do vyznachennia antropohennykh zmin hidromorfolohichnykh umov [Assessment of the transformation of small river basins as a step towards the determination of anthropogenic changes in hydromorphological conditions]. *Hidrolohiia, hidrokhiimiia i hidroekolohiia*. T.18, 283–289. [In Ukrainian].
4. Metodyka rozrakhunku antropohennoho navantazhennia i klasyfikatsii ekolohichnoho stanu baseiniv malykh richok Ukrainy. (2007). [Method of calculation of anthropogenic loading and classification of the ecological state of the basins of small rivers of Ukraine]. 2-he vyd., dop. Kyiv. [In Ukrainian]].
5. Myskovets, I. Ya. (2003). Antropohenni zminy v baseinakh malykh richok (na prykladi Volynskoi oblasti) [Anthropogenic changes in the basins of small rivers (on the example of the Volyn region)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk stupenia kand. heohr. nauk: spets. 11.00.11 «Konstruktyvna heohrafiia i ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv». Chernivtsi. [In Ukrainian].
6. Morokov, V. V. (1987). Prirodno-jekonomicheskie osnovy regional'nogo planirovaniia ohrany rek ot zagryazneniia [Natural and economic bases of regional planning of the rivers' protection against pollution]. L. Gidrometeoizdat, 297. [In Russian].
7. Netrobchuk, I. M. (2012). Otsinka antropohennoho navantazhennia ta ekolohichnoi zbalansovanosti landshaftiv richkovoï dolyny Verkhnoi Prypiati v mezhakh Volynskoi oblasti [Estimation of anthropogenic loading and ecological balanced of landscapes of river valley of overhead Pripjat within the limits of Volyn Region]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Heohrafiia. Chernivtsi*, Vyp. 612-613, 133-137. [In Ukrainian].
8. Netrobchuk, I. M. (2014). Otsinka antropohennoho navantazhennia na basein verkhnoi Prypiati v Ratnivskomu raioni Volynskoi oblasti [Anthropogenic load estimation on the basin of the upper Pripjat in the Ratnivsky district of the Volyn region]. *Nauk. zapysky Sumskoho derzh. ped.*

un-tu imeni A.S. Makarenka. Heohrafichni nauky [Scientific Notes of Sumy State Pedagogical University. Geographical Sciences.] Sumy, Vyp. 5, 10-18. [In Ukrainian].

9. Netrobchuk, I., Mykoliuk, L. (2018). Otsinka antropohennoho navantazhennia na basein richky Turiiia u Volynskii oblasti [Assessment of antropogenic loading at Turia basin in Volyn region]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heohrafiia* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography]. Vyp. 1 (70), 64-67. (DOI) 10.17721/1728-2721.2018.70.11 [In Ukrainian, abstr. in English].

10. Tymchenko, Z. V. (2000). Otsinka ekolohichnoho stanu malykh richok [Assessment of ecological state of small rivers]. *Ukraina ta hlobalni protsesy: heohrafichni vymir: zb. nauk. pr.: v 3 t. Lutsk. T. 2*, 317-320. [In Ukrainian].

11. Tolochik, I. L., Mel'nik, V. I. (2018). K metodike raccheta antropogennoj nagruzki i klassifikacii jekologicheskogo sostojanija bassejnov malyh rehek Ukrainy [To the method of calculating the antropogenic load and the classification of the ecological state of the basins of small rivers of Ukraine]. *Vesnik Brjesckaga universitjeta: sb. nach. rab. Seryja 5. Himija. Bijalogija. Navuki ab zjamli. Brest, № 1*, 129–136. [In Ukrainian].

12. Chyr, N. V. (2014). Rozrakhunok stupenia antropohennoho navantazhennia na landshafty basiniv malykh richok (na prykladi richky Vyzhivka) [The calculation of the degree antropogenic impact on the landscape of the small river basins (on example of the river Vyzhivka)]. *Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoho instytutu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. K. VIKNU, Vyp. 45*, 301-306. [In Ukrainian].

13. Chysta voda. Interaktyvna karta zabrudnenosti richok v Ukraini na osnovi danykh Derzhavnoho ahentstva vodnykh resursiv [Clean water. Interactive map of river pollution in Ukraine based on data from the State Agency of

Water Resources]. Retrieved from <https://texty.org.ua/water> [In Ukrainian]. (2020, March,15).

14. Yatsyk, A. V. (2004). Vodohospodarska ekolohiia [Environmental ecology]. V 4 t., 7 kn. Kyiv: Heneza, t. 3, kn. 5, 496. [In Ukrainian].

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ПРАВА

УДК:349.23/24

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДОМНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

студентка, Булгак С. С.

e-mail: sofia.bulhak@gmail.com

студентка, Заєць Є. Ю.

e-mail: zhzaets42@gmail.com

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна,
Харків

Стаття присвячена аналізу правового регулювання надомної праці в Україні. Увага зосереджена на визначенні суті поняття «надомної праці» на сучасному рівні, а також проведено аналіз законодавчої бази нашої держави. Нами було здійснено ретельний огляд законодавства України з метою з'ясування стану закріплення даного питання, а також проведено аналіз міжнародних стандартів, які мають великий досвід у сфері правового врегулювання такої форми зайнятості як надомна. У ході проведеного дослідження ми визначили, що сьогодні стан правового регулювання надомної праці має реальні проблеми, які заважають чітко та повно висвітлити дане питання в нашій правовій базі. Подолання цих перешкод є першочерговим завданням, яке має бути виконане найближчим часом. Перші кроки на шляху вирішення даної проблеми вже здійснюються, наприклад майбутній законопроект, який нарешті надасть надомній праці чітке правове регулювання.

Ключові слова: надомна праця, нетипова форма зайнятості, віддалена зайнятість, трудове законодавство.

Булгак С. С., Заец Е. Ю. Современное состояние правового регулирования домашнего труда в Украине / Национальный юридический университет им. Ярослава Мудрого, Украина, Харьков

Статья посвящена анализу правового регулирования домашнего труда в Украине. Внимание сосредоточено на определении сущности понятия «домашнего труда» на современном уровне, а также проведен анализ законодательной основы нашего государства. Нами было осуществлено тщательный обзор законодательства Украины с целью выяснения состояния данного вопроса, а также проведен анализ международных стандартов, которые имеют большой опыт в сфере правового регулирования такой формы занятости как домашняя. Во время проведения исследования мы определили, что сегодня состояние правового регулирования домашнего труда имеет проблемы, которые мешают достаточно раскрыть данный вопрос в нашем законодательстве. Преодоление этих препятствий является первоочередной задачей, которая должна быть выполнена в ближайшее время. Первые шаги на пути решения данной проблемы уже осуществляются, например будущий законопроект, который наконец предоставит домашней работе нужное правовое регулирование.

Ключевые слова: домашний труд, нетипичная форма занятости, удаленная занятость, трудовое законодательство.

S. Bulgak, Ev. Zayets The current state of legal regulation of homework in Ukraine / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

The article is devoted to the analysis of legal regulation of homework in Ukraine. Attention is focused on defining the essence of the concept of "homework" at the current level, as well as an analysis the legal framework of our state. We conducted a thorough review of the legislation of Ukraine in order to clarify the state of consolidation of the issue of homework, and

accordingly analyzed the international standards that have extensive experience in the legal regulation of such forms of employment as homework. In the course of the research, we determined that today the state of legal regulation of homework has real problems that prevent clear and complete coverage of this issue in our legal framework. Overcoming these obstacles is a priority that must be completed in the near future. The first steps towards solving this problem are already underway, such as a future bill that will finally provide clear legal regulation for home-based work.

Key words: homework, atypical form of employment, remote employment, labor legislation.

Вступ. У сучасному світі швидкими темпами відбуваються глобальні зміни у всіх сферах життя, зокрема у соціально-трудої. З розвитком інформаційних технологій почали з'являтися нові форми зайнятості, однією з яких є надомна праця. При цьому економічні відносини певним чином суперечать правовому регулюванню, адже в нашому законодавстві практично не відображено такої нової форми зайнятості населення як надомна.

Сьогодні в умовах ринкової економіки надомна праця має все більшу значущість, як в Україні, так і у світі в цілому. На даному етапі розуміння самої категорії «надомна праця» викликає певну неоднозначність, через що сама невизначеність призводить до помилковості розуміння. Також у нормативно-правових актах України відсутні норми, які б регулювали використання такої форми зайнятості, що, у свою чергу, викликає певні труднощі як в трудовій діяльності, так і при вирішенні певних спорів в судовій практиці. Тому, враховуючи все вище сказане, обрана тема є надзвичайно актуальною.

Стан опрацювання проблематики. Значний внесок у дослідженні питання щодо визначення надомної праці та її правового

регулювання зробили: О. В. Моцна, Л. В. Котова, В. В. Герасимюк, В. П. Кохан, Т. Г. Маркіна, І. Я. Кісельов, М. І. Кальницький, Ю. М. Рєпкіна, Ю. О. Сердюк, В. О. Носенко, М. С. Поліщук, О. С. Прилипко, та інші.

Метою статті є визначення сутності надомної праці як однієї з форм зайнятості населення та дослідження особливостей правового регулювання відносин, що виникають при використанні надомної праці.

Виклад основного матеріалу. У ст.43 Конституції України закріплено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Розкриваючи зміст даної категорії, слід зауважити, що право на працю розглядається у двох різних підходах. У першому випадку, за радянським правом зміст цього права розкривається через обов'язкову зайнятість усіх працездатних громадян, таке працевлаштування здійснюється безпосередньо через державу, яка має відповідний обов'язок, а в другому – за міжнародним правом та у праві держав з ринковою економією, сутність цього права є більш ліберальною та характеризується тим, що особа сама на власний розсуд має обрати собі певний вид праці, умови, а роль держави в цьому підході прирівнюється лише до того, що вона має заохочувати та допомагати при реалізації людиною свого права. Надомна праця є яскравим прикладом саме другого – ліберального підходу.

Сучасний розвиток країн з ринковою економією передбачає досить широке розповсюдження форм так званої нестандартної зайнятості, що у свідомості українців також перекликається з поняттям надомного працівника. Взагалі, відповідно до п.7 ст.1 ЗУ «Про зайнятість населення» зайнятість – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або

працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [2].

У своїй праці О.В. Моцна зазначає, що надомну працю слід відносити до нетипових (нестандартних) форм зайнятості населення [3]. Л.В. Котова визначає нестандартну форму зайнятості як трудову діяльність працівників певної класифікаційної групи, що передбачена або не заборонена чинним законодавством України, але за особливістю організації режиму робочого часу, робочого місця й умов праці не відповідає стандартним правилам та потребує спеціального механізму правового регулювання та організаційно-економічного забезпечення [4, с.85-86].

Тому віднесення надомної праці до нетипової форми зайнятості не є помилкою. Проте важливим все ж є розуміння того, що нетипова форма це не неформальний вид праці, до якого також часто відносять надомну працю. Оскільки неформальна зайнятість – це сукупність економічних відносин, які характеризують участь громадян у дозволеній законом економічній діяльності, результати якої не враховуються офіційною статистикою [5, с.112]. Від неформальної зайнятості також варто відрізнити нелегальну, пов'язану з незаконною діяльністю. Вона хоч і певним чином пов'язана з неформальною зайнятістю, проте відрізняється. Нелегальною визнається не реєстрована зайнятість у формальному секторі економіки, а неформальною – зайнятість у неформальному секторі. Неформальна зайнятість характеризується незареєстрованістю, нестабільністю, негарантованістю трудових відносин. Проте, на відміну від неформальної зайнятості надомна праця носить легальний характер, що включає поширення на неї трудового законодавства.

Як вже зазначалось, у чинному Кодексі законів про працю України (далі – КЗпП України) відсутнє визначення поняття «надомна праця». У

п.1.1 Методичних рекомендацій щодо визначення робочого місця, схвалених протоколом Міністерства праці України від 21 червня 1995 року №4 вказано, що надомниками є робітники, робоче місце яких збігається територіально з місцем їх мешкання. Їх робочі місця оснащені в основному інструментом, приладами та невеличкими верстатами [6].

Також дещо схоже визначення міститься в п.1 Положення про умови праці надомників, затвердженим постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 29 вересня 1981 року №275/17-99 (далі – Положення), у якому вказується, що надомниками вважаються особи, які уклали трудовий договір з об'єднанням, комбінатом, підприємством, установою, організацією про виконання роботи на дому особистою працею з матеріалів та з використанням знаряддя і засобів праці, що виділені підприємством, або які придбаються за рахунок цього підприємства [7]. Праця надомників регулюється вище згаданим Положенням, але з урахуванням того, що його норми не повинні суперечити чинним положенням Конституції України та законів України, а також умовам, які зазначені в колективному та трудовому договорі.

У п.а ст.1 Конвенції про надомну працю №177 міститься визначення надомної праці, а саме закріплення її як роботи, яку особа, що називається надомником, виконує: і) за місцем її проживання або в інших приміщеннях за її вибором, але не у виробничих приміщеннях роботодавця; ii) за винагороду; iii) з метою виробництва товарів або послуг, згідно з вказівками роботодавця, незалежно від того, хто надає обладнання, матеріали або інші ресурси, що використовуються, якщо тільки ця особа не має в своєму розпорядженні такої міри автономії та економічної незалежності, яка потрібна для того, щоб вважати її незалежним працівником відповідно до національного законодавства чи судових рішень [8].

В. П. Кохан, у своїй роботі, вказує, що нині надомна праці існує у двох основних організаційно-правових формах. Перша форма – переважно ручна праця невисокої кваліфікації з використанням найпростішого обладнання, що отримала назву традиційної надомної праці, а друга – робота висококваліфікованих спеціалістів, які для виконання своїх трудових обов'язків використовують сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології. Таку форму праці активно використовують програмісти, особи, які створюють об'єкти інтелектуальної власності, фахівці медіаринку тощо [9, с.98].

На сьогодні в Україні, згідно з п.4 Положення визначено переважне право працювати на дому: жінок, які мають дітей у віці до 15 років; інвалідів та пенсіонерів; осіб зі зниженою працездатністю; осіб, яким рекомендована праця в домашніх умовах; осіб, зайятих на сезонних роботах; осіб, які досягли пенсійного віку, але не отримують пенсію, які здійснюють догляд за інвалідами чи хворими членами сім'ї, які навчаються в очних навчальних закладах, які з об'єктивних причин не можуть бути зайняті безпосередньо на виробництві в даній місцевості [7]. Слід звернути увагу на ч.8 ст.179 КЗпП України відповідно до якої за бажанням жінки або осіб, зазначених у частині сьомій цієї статті, у період перебування їх у відпустці для догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома [10]. Тож, як ми бачимо, сучасний законодавець звузив категорію осіб, які мають так зване переважне право щодо праці в домашніх умовах. Але при цьому, у чинному КЗпП відсутня норма, яка б забороняла укладати трудовий договір іншим особам на умовах надомної праці з дотриманням інших положень нормативно-правових актів, що регулюють трудові правовідносини.

У п.1 ст.4 Конвенції про надомну працю звертається увага, що національна політика в галузі надомної праці повинна, в міру

можливості, сприяти рівності у ставленні між надомниками та іншими найманими працівниками з урахуванням особливостей надомної праці і, в міру потреби, умов, які діють щодо такого самого або аналогічного виду роботи, виконуваної на підприємстві [8]. Також заборона будь-якої дискримінації у сфері праці передбачена ст.2-1 КЗпП. З огляду на це, можемо зробити висновок, що надомнику забезпечуються ті самі права й гарантії щодо їх дотримання, що й іншому найманому працівнику.

У нашому трудовому законодавстві не передбачена норма, яка б регулювала організацію роботи надомного працівника. Проте слід акцентувати увагу на п.9 Положення, у якому зазначається, що організація в надомних умовах трудових процесів допускається лише для осіб, які мають необхідні життєво-побутові умови, а також практичні навички або можуть бути навчені цим навичкам для виконання певних робіт. Обстеження житлово-побутових умов громадян, які виявили бажання працювати вдома проводиться адміністрацією підприємства, за участю представників профспілки, а за необхідності – представників санітарного і пожежного нагляду [7]. Також при вирішенні організаційних питань надомної праці доречно було б звернути увагу на положення Конвенції Міжнародної організації праці про гідну працю домашніх працівників №189, яка прийнята у м. Женеві 16 червня 2011 року, але вказана Конвенція Україною не ратифікована й дотепер, що значно ускладнює вирішення поточних питань, які виникають у трудовій діяльності.

Відсутність чіткого регулювання надомної праці, створює чимало суперечностей, проте зацікавленість у вирішенні даного питання не залишається осторонь. Так, 4 вересня 2020 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону №4051 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи». У законопроекті пропонується внести

зміни в КЗпП і ЗУ «Про охорону праці». Зазначено, що відбудеться введення двох самостійних видів роботи – дистанційної ст. 60-2 та надомної ст. 60-1 КЗпП, і нарешті стане можливе повноцінне їх розмежування, а також вирішиться питання про обов'язкове укладення письмового трудового договору про дистанційну або надомну роботу.

Як зазначено в пояснювальній записці до законопроекту, то за даними соціологічних досліджень під час пандемії COVID-19 понад 35% працівників перейшли на роботу з дому. В умовах стрімкої діджиталізації економіки відсутність норм права, які б надавали змогу роботодавцям та працівникам застосовувати можливості сучасних засобів комунікацій, ставлять під сумнів подальший динамічний розвиток трудових відносин та створюють загрозу життю та здоров'ю українських працівників, як наприклад у випадку з поширенням COVID-19. [11]. Станом 03.11.2020 рік законопроект №4051 вже прийнято на першому читанні.

Висновки. Аналіз усього вищезазначеного матеріалу, дає змогу дійти до певних логічних висновків та прояснити певну ситуацію з надомною працею в Україні. У першу чергу зрозумілим стає, що надомна праця все ж таки є самостійною формою зайнятості, звичайно вона є нетиповою, але це не означає, що має бути ототожнення з неформальною, нелегальною та й навіть з дистанційною роботою. Вона має свою особливість, та характеризується чималою кількістю аспектів які їй притаманні: свідоме ставленням працівника до виконуваних дій; результативність яка є важливим фактором, так, результати надомної праці можуть бути як видимими (наприклад, в'язання чи шиття одягу), так і ні (надання консультаційних послуг).

Що ж стосується питання про регулювання надомної праці, яке є головним та поставало протягом усього дослідження, то воно на жаль досі залишається дискусійним. Відсутність чіткого регулювання у законодавстві, розбіжності у різних актах, та повільна можливість

впровадження певних змін – усе це призводить до сповільненого розвитку трудових відносин, та й в цілому зайнятості суспільства в нашій державі. Оскільки кількість зацікавлених осіб в такій праці, зовсім не відповідає тому рівню законодавчої бази, що регламентує це питання на сьогодні. А тому вирішуючи питання про надомництво, ми можемо лише посилатися на міжнародні акти. Але, оскільки не всі вони є ратифіковані, та не всі визнаються в правозастосовній діяльності, ми можемо лише сподіватись на подальші зміни, які все ж з'ясують категорію надомної праці та нададуть їй правові гарантії.

Література:

1. Конституція України, 1996. (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України.
2. Закон про зайнятість населення України (Верховна Рада України), 2012. *Відомості Верховної Ради України*, 153–154.
3. Моцная О. В. (2009). Нетипичная трудовая занятость: некоторые проблемы теории и практики, Москва, 207.
4. Котова Л. В. (2012). Поняття та юридична природа альтернативних форм зайнятості у сучасних умовах. Актуальні проблеми права: теорія та практика, 131.
5. Герасимюк В. В. (2000) Прихована зайнятість в Україні та шляхи її подолання. Оплата праці: проблеми теорії та практики, 439.
6. Методичні рекомендації щодо визначення робочих місць, 1995. (Міністерство праці України).
7. Положення про умови праці надомників, 1981. (Постанова Держкомпраці СРСР та Секретаріату ВЦРПС).
8. Конвенція про надомну працю, 1996. (Міжнародна організація праці). Офіційний сайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text>.

9. Кохан В. П. (2010). Нестандарта зайнятість в Україні. Підприємництво, господарство і право, 98.
10. Кодекс законів про працю України, 1971 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*.
11. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи», 2020 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy, 1996. (Verkhovna Rada Ukrainy). [The Constitution of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]*.
2. Zakon pro zainiatist naselennia Ukrainy (Verkhovna Rada Ukrainy), 2012. [Law on Employment of the Population of Ukraine (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine]*, 153–154.
3. Motsnaia O. V. (2009). *Netypychnaia trudovaia zaniatost: nekotorye problemy teoryy y praktyky [Atypical employment: some problems of theory and practice]*, Moskva, 207, [Moscow].
4. Kotova L. V. (2012). Poniattia ta yurydychna pryroda alternatyvnykh form zainiatosti u suchasnykh umovakh. [The concept and legal nature of alternative forms of employment in modern conditions]. *Aktualni problemy prava: teoriia ta praktyka [Actual problems of law: theory and practice]*, 131.
5. Herasymiuk V. V. (2000) Prykhovana zainiatist v Ukraini ta shliakhy yii podolannia [Hidden employment in Ukraine and ways to overcome it]. *Oplata pratsi: problemy teorii ta praktyky [Remuneration: problems of theory and practice]*, 439.

6. *Metodychni rekomendatsii shchodo vyznachennia robochykh mist, 1995. [Methodical recommendations for determining jobs].* (Ministerstvo pratsi Ukrainy) [(Ministry of Labor of Ukraine)].
7. *Polozhennia pro umovy pratsi nadomnykiv, 1981. [Regulations on working conditions of homeworkers].* (Postanova Derzhkompratsi SRSR ta Sekretariatu VTsRPS) [(Resolution of the State Labor Committee of the USSR and the Secretariat of the All-Ukrainian Central Committee)].
8. *Konventsiiia pro nadomnu pratsiu, 1996. [Homework Convention].* (Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi) [(International Labor Organization)]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine].* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_327#Text>.
9. Kokhan V. P. (2010). Nestandarta zainiatist v Ukraini. [Non-standard employment in Ukraine]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo [Entrepreneurship, Economy and Law,],* 98.
10. *Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy, 1971. [Code of Labor Laws of Ukraine].* (Verkhovna Rada Ukrainy) [(Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine].*
11. *Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv shchodo udoskonalennia pravovoho rehuliuвання dystantsiinoi roboty», 2020. [Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts Concerning the Improvement of Legal Regulation of Telework"].* (Verkhovna Rada Ukrainy) [(Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine].*

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

УДК: 351.82:338.439.02

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

студентка, Кізіцька А. В.

e-mail: alienkiz25@ukr.net

Керівник: доктор педагогічних наук, доцент, Долинський Є. В.

Хмельницький Національний Університет, Україна, Хмельницький

У статті розглядається специфіка перекладу юридичної термінології в офіційно-діловому мовленні. Різноманіття і неоднозначність юридичної термінології ставить перед установами вищої освіти складну і комплексну задачу по серйозній мовній підготовці юристів, а також формуванню у них великих глибоких знань в області як вітчизняного, так і зарубіжного права.

Ключові слова: право, переклад, транслітерація, транскрипція, описовий переклад, калька.

студентка, Кизицька А. В., Особенности перевода юридической терминологии в официально-деловой речи / Хмельницкий Национальный Университет, Украина, Хмельницкий

В статье рассматривается специфика перевода юридической терминологии в официально-деловой речи. Многообразие и неоднозначность юридической терминологии ставит перед учреждениями высшего образования сложную и комплексную задачу по серьезной языковой подготовке юристов, а также формированию у них больших глубоких знаний в области как отечественного, так и зарубежного права.

Ключевые слова: право, перевод, транслитерация, транскрипция, описательный перевод, калька.

A. Kizitska Features of translation of legal terminology in official business speech / Khmel'nitsky National University, Ukraine, Khmel'nitsky

The article considers the specifics of the translation of legal terminology in official business speech. The diversity and ambiguity of legal terminology poses to higher education institutions a complex and complex task of serious language training of lawyers, as well as the formation of their in-depth knowledge in the field of both domestic and foreign law.

Key words: law, translation, transliteration, transcription, descriptive translation, a calque (loan translation).

Вступ. На сьогоднішній день економічний і політичний розвиток суспільства стає все більш інтенсивним. Розвиваються міжнародні економічні зв'язки, з'являються нові технології, розширюються галузі їхнього використання. В умовах швидко зростаючої глобалізації збільшується інтенсивність міжнародних контактів, основною метою яких є обмін знаннями, досвідом, а також співпраця. Як наслідок виділився функціональний стиль ділової документації та ділового мовлення. Спрямування офіційно-ділового мовлення полягає у використанні його у дипломатичній, управлінській діяльності, законодавстві, політиці та багатьох інших сферах людської діяльності. Терміни різних галузей знань утворюють в українській та іноземній мовах свої системи з внутрішньою впорядкованістю компонентів. Знайти оптимальну відповідність цих систем – важливе завдання сучасної філологічної науки. Отже, роль термінів у перекладі офіційно-ділового стилю відіграє немале значення. У перекладі офіційно-діловий стиль має функціональні підстили: юридичний, законодавчий, дипломатичний, кожен підстиль спеціалізується в окремій галузі та сфері. Тому для

кожної галузі знань характерна своя термінологія, адже від правильного розуміння іншомовного терміна часом залежить розуміння всього тексту.

Слово «термін» походить від латинського «terminus» (кордон, межа). Лінгвісти по-різному визначають дане поняття, але багато сходяться на наступних характерних ознаках: наявність дефініції; точність; стислість; системність; відсутність емоційності; тенденція до однозначності; стилістична нейтральність.

Однак, на практиці, термін далеко не завжди однозначний, у нього є синоніми і додаткові семантичні або стилістичні елементи, стійко пов'язані з основним значенням. М.М. Івакіна, Т.В. Усков, Л.Р. Вартанова, Е.В. Щепотіна і інші дослідники активно займаються вивченням питань термінології і вказують на те, що досягнення абсолютної однозначності терміна («один термін — одне поняття») практично нереальне. Також застарілою є вимога до стислості терміна, оскільки деякі вчені віддають перевагу повністю мотивованим термінам, що включають максимум диференціальних ознак.

Проте, терміни мають відмінні риси від загальноживаних слів:

- 1) точно позначають певні предмети, явища, поняття;
- 2) це, найчастіше, однозначні, позбавлені синонімів слова (і словосполучення), нерідко іншомовного походження;
- 3) в терміні міститься найбільш точна, узагальнена і змістовна дефініція природничо-наукової та гуманітарної культури.

У літературі виділяється два види термінів: загальнонаукові або загально технічні терміни та спеціальні або номенклатурні терміни. Загальні і загально технічні терміни вживаються для характеристики загальних понять науки і техніки. У свою чергу номенклатура являє собою набір спеціальних термінів назв, що вживаються в певній спеціалізованій сфері знань.

Так, юридичні терміни відносяться до спеціальних термінів і являють собою словесні позначення понять, використовуваних для тлумачення змісту закону і норм права. Юридична термінологія сприяє максимальної стислості і чіткості у формулюванні правових приписів і юридичного тексту. Основною характеристикою юридичної термінології є системність, що обумовлено логікою самого права.

Таким чином, для юристів при вивченні іноземної мови важливо приділяти особливу увагу саме перекладу термінів, які і несуть основну інформаційне навантаження. Слід підкреслити, що не можна опанувати англійською юридичною термінологією обмежившись простим заучуванням списку слів, запропонованого викладачем. Перед юристами стоїть складніше і комплексне завдання, впоратися з якою можна тільки при наявності солідної мовної підготовки, відповідних перекладацьких умінь і великих знань в області як вітчизняного, так і зарубіжного права. Важливість цього завдання зумовлює необхідність включення роботи з термінами в якості одного з компонентів змісту навчання іноземної мови та перекладу в установах вищої освіти [1, с. 43-60].

Особливістю юридичної термінології є її велика загальна поширеність. Право регулює практично всі сфери життя, що обумовлює використання в нормативних актах і побутової лексики, і номенклатури виробничих виробів, і найменування різних послуг, і словника самих різних галузей знань (медицини, сільського господарства, космонавтики і т. д.). Додатковою властивістю юридичної мови є незмінність словникового запасу законодавства з величезним впливом латини на формування правової термінології, що значимо відрізняє юридичну мову від загальнолітературної.

Іншою особливістю юридичної системи термінів є єдність і сполучуваність лексичних одиниць, особливі зв'язки між словами,

завдяки чому відбувається диференціація широкого і вузького значення слова (так, в юридичній мові вузькоспеціальне значення набувають такі слова, як «право», «господарський», «склад» і ін.). Так юридичні терміни знаходяться між собою в різноманітних взаємозв'язках, де з одного слова утворюються стійкі словосполучення, що відображають близькі поняття. Наприклад, за допомогою терміна «право» утворюються такі словосполучення терміни, як *legal awareness* «правосвідомість», *legal relationship* «Правовідносини», *offence, legal wrong* «правопорушення» і ін.

Таким чином, для юридичної лексики характерно: точність формулювань, лаконічність, системність, взаємозалежність, загально поширеність, сталість словникового запасу і стабільність, схильність модифікаціям, значний вплив латині, втрата зв'язку між юридичним і загально літературною мовами.

Опановуючи різноманіттям юридичної термінології, перекладачі стикаються в процесі перекладу з рядом типових проблем:

1. Багатозначність термінів у правовій галузі, значення яких можна знайти лише на основі контексту і глибини розуміння даної проблеми. Наприклад, *passing off* «Використання окремими компаніями в назві своїх товарних знаків елементів товарних знаків популярних брендів». Водночас українськомовним аналогом є термін «недобросовісна конкуренція»

2. Специфіка юридичної термінології. Юристи повинні бути готові у своїй подальшій трудовій діяльності зіткнутися з тим, що правові документи в нашій країні видаються лише українською мовою. Тому в практиці перекладу бажано було б застосовувати тексти українською мовою. Також відзначається недолік саме юридичних спеціалізованих словників, що відносяться до області нормативно-правової діяльності.

3. Нове значення часто вживається в лексиці. В юридичній мові часто використовуються слова і словосполучення з розмовної, книжкової та нейтральної лексики. Здавалося б, переведення їх очевидне, але в юридичних текстах ці слова найчастіше мають інші значення. Тому, якщо основні значення слова загальнолітературної мови не можна застосувати у відповідному контексті, слід вивчити інші значення слова за словником, звертаючи на цей раз увагу на більш вузькі значення лексеми. Наприклад, *game law* «закон про охорону дичини і правилах полювання», *good offices* «посередництво».

4. Пошук українськомовного еквівалента для поняттєвої лексики. До поняттєвої лексики належать слова загальнолітературної мови, часто використовувані в певній сфері, наприклад, текстах договорів і судових рішень, в мові суддів, поліцейських і т. д. Оскільки ці слова зберігають своє загальне значення, то вважати їх юридичними термінами можна. Однак в силу частого вживання в будь-якій сфері права в обох мовах за ними закріплюються стійкі відповідності. Використання перекладачем інших відповідностей відразу кидається в очі фахівцям як порушення прийнятої норми юридичної мови [2, с. 127]. Наприклад, *for the reasons I have given I would allow this appeal* – «з вищезгаданих причин суд вважає за можливе задовольнити апеляцію».

5. Помилкові друзі перекладача. Помилкові друзі перекладача часом ускладнюють переклад юридичних текстів, так як не завжди при перекладі англійських запозичень на англійську мову використовуються ті ж слова. Наприклад, *court reporter* «секретар суду», *marshal (US)* «Судовий виконавець», або слово «мітинг» по-англійськи *rally*, а зовсім не *meeting*; прозора клейка плівка «скотч» *tape*, а не *scotch*. До цієї ж групи слів можна віднести українські слова з латинськими корінням, які увійшли в англійську мову, де є слова з тими ж корінням: гімназія -

gymnasia (а не gymnasium «спортзал»); інтелігенція - intelligentsia (а не Intelligence «розвідка»).

6. Метафоричні і ідіоматичні терміни. У цю групу термінів входять словосполучення, що складаються з слів з метафоричним значенням, а також терміни-фразеологізми. Фразеологічні одиниці - це стійкі словосполучення, які характеризуються постійністю лексичного складу і ускладненою семантикою. Значення фразеологічної одиниці не ділиться на елементи, відповідні елементам його зовнішньої форми, і зазвичай не впливає з додавання значень окремих елементів фразеологічної одиниці. Основною особливістю фразеологізмів, на думку багатьох сучасних дослідників, є невідповідність плану змісту плану вираження, що визначає специфіку фразеологічної одиниці, надає глибину і гнучкість її значенню.

Ідіоми в мові - це давно створені, емоційно пофарбовані, застигли мовні звороти, складові елементи яких можуть бути невідомі навіть носіям мови, проте в цілому адекватно сприймаються ними. Наприклад, *sit above the salt* «займати чільне становище» (дослівно: сидіти вище солі, що пов'язано зі старовинним звичаєм в Англії садити почесного гостя ближче до господаря щодо солі, яку ставили в середині столу). Труднощі перекладу ідіоматичних і метафоричних термінів полягає в тому, що дослівний переклад усіх компонентів словосполучення (калькування) в таких випадках, як правило, не допомагає вгадати значення таких словосполучень [3, с. 92-94]. Наприклад, *Christmas tree* «перевантажений поправками законопроект».

7. Імплицитні терміни. Часом англійські юридичні терміни містять формально невиражені компоненти значення - імплицитні семи. Сема - це мінімальна складова частина лексичного значення. Для розуміння такого терміна необхідно подумки додати пропущені слова, що може зажадати часом зміни структури словосполучення [4]. Наприклад, *dying*

declaration - declaration of a person who is dying - «Передсмертну заяву» (а не декларація, яка втратила силу). Також, citizen's arrest «затримання порушника цивільною особою» (а не арешт громадянина), orphan's court «суд у справах про спадщину» (а не суд по справах сиріт).

8. Псевдотерміни. До псевдотермінів відносяться поєднання з літературної мови або розмовної лексики, що мають в своєму складі слово, що входить в юридичну термінологію (наприклад, law, lawyer, patent). Виникають такі терміни завдяки наявності омонімів і метафоричних переносів [5, с. 61-71]. Наприклад, lady killer «Серцеїд» (а не 'вбивця жінок'), family bonds «сімейні вузи» (а не «Сімейні облигації»).

З вищевикладеного випливає, що освоєння юридичної лексики є досить складним процесом, що викликають у студентів широкий спектр ускладнень. У той же час, поступове введення юридичної термінології сприяє підвищенню професійної компетентності майбутніх юристів. Таким чином, для того, щоб уникнути труднощів перекладу термінів на українську мову, існують чотири способи, якими і слід користуватися: транслітерація - літерне відтворення англомовного терміна; транскрипція - відтворення (в рамках можливого) фонетичного звучання англомовного слова; описовий переклад – використовується в тих випадках, коли словник не дає прямої відповідності терміну, а тому перекладач змушений вдаватися до опису, яке дозволяє точно передати зміст слова в даному контексті і калька.

У кожного з перерахованих вище способів є свої плюси і свій мінуси.

1. Транслітерація і транскрипція як методи перекладу займають стійкі позиції лідера за кількістю перекладу термінів з англійської на українську мову. Особливо багато таких, «неперекладних» термінів в економіці, медицині та в багатьох інших галузь знань, зокрема, тих, що

відносяться до високих технологій. Наприклад, «хайтек» від англійського словосполучення high technology.

2. Безсумнівно, другу позицію займає калька, або дослівний переклад терміна на українську мову. Калька хороша тим, що дозволяє точно передати в українській мові всі компоненти термінологічного словосполучення з мінімальним спотворенням його сенсу. Наприклад, superpower system в українському варіанті - це «надпотужна система», absolute error ми переводимо як «абсолютна помилка» (похибка), а accidental error як «випадкова помилка» (похибка).

3. Що ж до описового перекладу, то до нього можна, перш за все, віднести розширений опис того чи іншого терміна, яке наводиться в спеціалізованих словниках поряд з більш лаконічним варіантом перекладу. Його роль як і раніше надзвичайно високий в перекладі науково-технічної термінології, тому, що всю під текстову інформацію, що міститься в тому чи іншому англійському терміні, можна витягнути на поверхню тільки за допомогою описового перекладу.

Висновки. Таким чином, освоєння юридичної лексики є досить складним процесом, що викликають у юристів широкий спектр труднощів. Водночас, поступове введення юридичної термінології сприяє підвищенню професійної компетентності майбутніх юристів. У зв'язку з цим для здійснення перекладу юридичної професійної лексики юристам необхідно ґрунтуватися на лінгвістичних, етнічних факторах і близькості сенсу між оригіналом і перекладом тексту, які є ключовими аспектами юридичного перекладу.

Література:

1. Павлова, И.П.(2011). Современный учебник иностранного языка для неязыкового вуза: проблемы и перспективы. И.П. Павлова.

Приоритетные направления в обучении иностранным языкам. М. *ИПК МГЛУ «Рема»*, 43–60.

2. Левитан, К.М. (2011). Юридический перевод: основы теории и практики: Учеб. пособие К.М. Левитан. М. Проспект; Екатеринбург, УГЮА, 352.

3. Озюменко, В.И. (2015). Полисемантическая английской юридической лексики как проблема перевода. В. И. Озюменко. *Вестник Российского университета дружбы народов. № 2.* 92-94.

4. Латышев, Л.К., Семенов, А.Л. (2008). Перевод: Теория, практика и методика преподавания. Л.К. Латышев, А.Л. Семенов. М. *Академия*, 310.

5. Вербицкий, А.А.(2011). Структура содержания обучения иностранному языку специальности: контекстный подход А.А. Вербицкий, Н.П. Хомякова. Приоритетные направления в обучении иностранным языкам. М. *ИПК МГЛУ «Рема»*, 61–71.

References:

1. Pavlova, I.P. (2011). Modern textbook of a foreign language for a non-linguistic university: problems and prospects. I. P. Pavlova. Priority directions in teaching foreign languages. М. *ИПК МГЛУ "Рема"*, 43-60.

2. Levitan, K.M. (2011). Legal translation: the basics of theory and practice: Textbook. Manual. K.M. Levitan. М. Prospect; Yekaterinburg, *UGYUA*, 35.

3. Ozyumenko, V.I. (2015). Polysematicity of English legal vocabulary as a problem of translation. V.I. Ozyumenko. *Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. No. 2.* 92-94.

4. Latyshev, L.K., Semenov, A.L. (2008). Translation: Theory, practice and teaching methods. L.K. Latyshev, A.L. Semyonov. Moscow. *Academy*, 310.

5. Verbitsky, A.A. (2011). The structure of the content of teaching a foreign language specialty: a contextual approach. A.A. Verbitsky, N.P.

Khomyakova. Priority directions in teaching foreign languages. M.: IPK MGLU "Rema", 61–71.

УДК: 80

**АКТУАЛЬНІСТЬ ЧЛЕНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ В
ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ**

бакалавр філологічних наук, Кондратьев Р. М.

e-mail: rostik9881@gmail.com

Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький

У статті розглядається актуальне членування англійського речення в текстах публіцистичного стилю. Однією з мовних категорій, що сприяють передачі сенсу повідомлення, є актуальне членування речення, яке, в свою чергу, може бути реалізовано просодическими особливостями, що і визначає актуальність даної теми статті. Актуальне членування речення в контексті на вихідну частину повідомлення-тему (дане) і на те, що стверджується про неї — рему (нове). Предметом дослідження виступає членування англійської речення в текстах публіцистичного стилю. Метою статті є аналіз членування англійської речення в текстах публіцистичного стилю.

Ключові слова: членування речення, публіцистичний стиль, особливості членування, переклад тексту, особливості публіцистичного тексту в англійській мові.

бакалавр филологических наук, Кондратьев Р. М. Актуальность членения английского предложения в текстах публицистичного стиля / Хмельницкий национальный университет, Украина, Хмельницкий

В статье рассматривается актуальность членения английского предложения в текстах публицистического стиля. Одной из языковых

категорий, способствующих передаче смысла сообщения, является актуальное членение предложения, которое, в свою очередь, может быть реализовано просодическими особенностями, что и определяет актуальность данной темы статьи. Актуальное членение предложения в контексте на исходную часть сообщения-тему (данное) и на то, что утверждается о ней — рему (новое). Предметом исследования выступает членение английского предложения в текстах публицистического стиля. Целью статьи является анализ членения английского предложения в текстах публицистического стиля.

Ключевые слова: членение предложения, публицистический стиль, особенности членения, перевод текста, особенности публицистического текста в английском языке.

Kondratiev R. M. Relevance of dividing the english sentence in journalistic-style texts / Khmel'nitsky National University, Ukraine, Khmel'nitsky

The article considers the relevance of dividing of a sentence the English sentence in journalistic-style texts. One of the language categories that contribute to the transmission of the meaning of a message is the actual division of the sentence, which, in turn, can be implemented by prosodic features, which determines the relevance of this topic of the article. Actual sentence division-the division of a sentence in the context into the original part of the message-the topic (given) and what is stated about it — the REM (new). The subject of the research is the division of the English sentence in journalistic-style texts. The purpose of the article is to analyze the division of the English sentence in journalistic-style texts.

Keywords: sentence division, journalistic style, features of division, translation of the text, features of the journalistic text in English.

Вступ. Публіцистичний стиль виділився в окремий жанр тільки в середині XVIII століття. Головною прагматичною метою його є вплив на думку публіки, з метою переконати переконувати читача або слухача, що думка автора єдино вірна. Реціпієнт інформації при цьому повинен прийняти авторську точку зору не тільки через логічну аргументацію, але і також через емоційний вплив.

Виклад основного матеріалу статті.

Відмітна риса публіцистичного стилю - стислість вираження. У деяких різновидах даного стилю вона стає провідним мовним засобом. Дослідники виділяють є три різновиди публіцистичного стилю:

1) на відміну від інших стилів, у ньому існує розмовний варіант - ораторський субстиль (oratorical substyle). Розвиток радіо, телебачення та інформаційних технологій сприяв появі дикторського підстилю (the radio and television commentary);

2) наявність підстилю есе - може бути літературним, філософським, моральним і т. д.; сюди ж відносяться відгуки та рецензії на книги в журналах, газетах, Інтернет-виданнях, а також памфлети;

3) газетний стиль використовується в журналістських статтях (політичних, громадських, економічних і т.д.) в газетах, журналах, інтернет-виданнях.

Для всіх зазначених стильових різновидів актуальне членування речення має принципово важливе значення з точки зору прагматики висловлювання. Як правило, актуальне членування розглядається лише на рівні речення[2, с.60].

Актуальне членування речення - членування речення в контексті на вихідну частину повідомлення - тему (дане) і на те, що стверджується про неї — рему (нове)[3, с.48].

Прямий порядок розташування мовних елементів «тема – рема» переважає і називається прогресивним, об'єктивним або неемфатичним.

Зворотний порядок рема-тема називається регресивним, суб'єктивним або емпатичним, хоча останній не завжди обумовлений цілями емпізи (пор. початкове положення підмет - реми в мовах з фіксованим словопорядком (напр., англ. Suddenly the telephone rang at the end of the corridor).

Положення реми на початку (або середині) речення може бути обумовлено такими факторами: необхідністю її позиційної контактності з співвідносним членом попереднього речення; розчленуванням поширеної реми; ритмом; бажанням мовця побудувати виразний логічний фокус висловлювання. В цьому випадку, рема розпізнається по контексту - шляхом віднімання зі складу речення надлишкової самоочевидної теми, яка зазвичай опускається або відсувається в кінець.

Емпіза є виділення будь-якого елемента висловлювання. Емпатичні моделі-конструкції, обороти, поєднання лексико-граматичних елементів – природно сприймаються в протиставленні з нейтральними. Ці засоби не тільки можуть підкреслювати окремі члени речення, а й надавати експресивне і емоційне забарвлення всьому реченню в цілому. Це є можливим завдяки тому, що граматична форма володіє і денотативним і конотативним значенням. За визначенням Е. І. Шендельс, денотативне значення - це весь обсяг значень словоформи, за винятком її емоційно-експресивного забарвлення. Конотативне значення - це низка суб'єктивних значень форми - експресивності, інтенсифікації (образності, метафоричності), емоційного ефекту.

Засоби вираження емпізи:

Інверсія (вона виділяє один або кілька елементів висловлювання, служить створенню ефекту швидкості і динамічності, засобом більш тісного логічного зв'язку між реченнями, а в поезії слугує меті досягнення ритму і рими);

Заперечення або подвійне заперечення;

Вживання моделі *as...as* у поєднанні з невизначеними займенниками: *any, anybody, anything*.

При застосуванні членування англійського речення в текстах публіцистичного стилю використовуються такий логічний поділ: про що йдеться? (тема) і що сказано? (рема). (*A few students of our university (рема) were reported to take part in the competition*). Враховуючи типологічні відмінності української та англійської мов, найбільш адекватним перекладацьким рішенням буде зміна послідовності компонентів вихідної речення (Як повідомляється, в конкурсі взяли участь кілька студентів нашого університету (рема))[4, с.11-13]

При перекладі емпізи, логічного наголосу, особливостей теми і реми використовуються всі лексико-граматичні прийоми, а саме антонімічний переклад, двокрапка (графічний засіб), еліпсис (вилучення, наприклад, дієслова), лексичне додавання (посиленням: підсилювальним прислівником), синтаксичним шляхом (перебудовою речення).

Зіставлення українських і англійських публіцистичних текстів свідчить про наявність між ними істотних комунікативних розбіжностей, які необхідно враховувати при перекладі. Як в англійській, так і в українській мові публіцистичні тексти характеризуються функціонально-стилістичною неоднорідністю – в них зустрічаються як одиниці, властиві книжково-писемному мовленню, так і одиниці, специфічні лише для розмовної мови. Разом з тим співвідношення між цими одиницями в українській та англійській мові неоднаково. Питома вага книжкових одиниць, в цьому стилі, в англійській мові помітно нижча, зате в англійській мові значно частіше зустрічаються розмовні одиниці. Зазначене вище знаходить своє відображення і в процесі перекладу. Так, при перекладі з англійської мови на українську, публіцистичні тексти

нерідко піддаються стилістичної модифікації, в ході якої розмовні одиниці замінюються стилістично нейтральними.

Розглянемо деякі переклади з української мови на англійську, для того щоб встановити деякі особливості стилістичної модифікації.

Ось один із прикладів стилістичної модифікації. Це уривок з передової статті, яка носить яскраво виражений аналітичний характер.

But analysts say that the Kremlin is seizing an opportunity to reclaim the influence it once wielded in the Middle East, while playing a constructive role on the world stage.

«Але аналітики стверджують, що Кремль захопився за можливість відновити свій вплив на Близькому Сході, одночасно граючи конструктивну роль на світовій арені».

В англійській мові слово *wield* відноситься до книжкового стилю і перекладається як «володіти, мати в руках». Цю конструкцію можна перекласти наступним чином: «вплив, який він раніше здійснював». Англійському варіанту подібна фраза надає претензійності. Але в перекладі цей вислів був б занадто громіздким і спотворював би прагматику речення.

При перекладі слово *wield* було вилучено, але при цьому перед іменником «вплив» перекладач поставив присвійний займенник «своє», в якому і полягає сенс англійської фрази *the influence it once wielded*. Таким чином, згортання конструкції, що включає слово *wield*, є контекстуально виправданим.

Висновки. Публіцистичний стиль виконує перш за все прагматичні функції впливу і повідомлення інформації. У зв'язку з цим однією з умов, що визначають переважне використання того чи іншого способу перетворення висловлювання, є експресивні, металінгвістичні та інші функціональні характеристики цільового тексту. При цьому для прийняття обґрунтованого перекладацького рішення надзвичайно

важливо визначити, яка функціональна характеристика є провідною для перекладеного висловлювання. Вибираючи той чи інший спосіб реалізації мовного перетворення, перекладач бере до уваги співвідносний ефект стилістичних засобів, що використовуються в оригіналі і в тексті перекладу.

У ряді випадків адекватна передача провідної стилістичної функції вимагає окремих зрушень в денотативному значенні. Широке застосування при передачі експресивно-стилістичних відтінків висловлювання знаходить так званий «метод компенсації», тобто перегрупування і заміна стилістично забарвлених компонентів висловлювання.

При перекладі текстів, в яких використовуються стилістичні транспозиції, тобто. вкраплення чужих даному стилю елементів, вирішальним критерієм при виборі способу перекладу є функціональна роль цих транспозицій. Імовірнісний характер носять перекладацькі закономірності, засновані на більшій чи меншій частотності вживання певної одиниці та її іншомовного еквівалента в рамках відповідного стилю вихідної та цільової мов. Врахування цих відмінностей вимагає від перекладача дотримання правильних кількісних пропорцій для таких одиниць у тексті перекладу.

Подібні закономірності виявляються і при зіставленні текстів на вихідній мові і на мові перекладу з точки зору функціонально - стилістичної віднесеності використаних мовних одиниць. Як в англійській, так і в українській мові публіцистичні тексти характеризуються функціонально-стилістичною неоднорідністю: в них зустрічаються як одиниці, властиві книжково-писемному мовленню, так і одиниці, характерні для розмовної мови. Разом з тим співвідношення між цими одиницями в українській та англійській мові неоднакове.

Питома вага суто книжних одиниць, що використовуються в цьому стилі, в англійській мові помітно нижча. Зате значно частіше зустрічаються в англійських газетах розмовні одиниці. Тому, при перекладі з англійської мови на українську публіцистичні тексти нерідко піддаються стилістичної модифікації, в ході якої розмовні одиниці замінюються стилістично нейтральними.

Викладений у даній роботі матеріал свідчить про складність і багатогранність процесу перекладу публіцистичного стилю, а також про різноманіття внутрішньомовних і позамовних факторів, що визначають застосування певних перекладацьких рішень. Ці фактори часом суперечать один одному, і відсутність строго регламентованих правил привносить в перекладацьку діяльність елемент творчості.

Література:

1. Комісаров В. Н. (1990). Теорія перекладу (лінгвістичні аспекти). М., *Высш. шк.*
2. Паршин А. С. (2002). *Теорія і практика перекладу*. М., Р. Валент.
3. Ухтомський А. В. (2007). Фразеологічний аспект професійної компетенції перекладача (на матеріалі текстів сучасної англійської преси). Челябінськ, *Вид-во ЧДПУ*.
4. Мова засобів масової інформації: Навчальний посібник для вузів. (2008). За ред. М. М. Володіної. М., *Академічний Проект; Альма Матер*.
5. Стилістичний енциклопедичний словник української мови. (2003). М. *Флінта, Наука*. Під редакцією М. Н. Кожиной.

References:

1. Komisarov V. N. (1990). *Teoriia perekladu (linhvistychni aspekty)*. M., *Vysssh. shk.*
2. Parshyn A. S. (2002). *Teoriia i praktyka perekladu*. M., R. Valent.

3. Ukhtomskiy A. V. (2007). Frazеolohichnyi aspekt profesiinoi kompetentsii perekladacha (na materialii tekstiv suchasnoi anhliiskoi presy). Cheliabinsk, Vyd-vo ChDPU.
4. Mova zasobiv masovoi informatsii: Navchalnyi posibnyk dlia vuziv. (2008). Za red. M. M. Volodinoi. M., Akademichnyi Proekt; Alma Mater.
5. Stylistychnyi entsyklopedychnyi slovnyk ukrainskoi movy. (2003). M. Flinta, Nauka. Pid redaktsiieiu M. N. Kozhynoi.

УДК 81'22+81'373.612.2

**РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ
ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

Прищенко К. В.

e-mail: romanets.27@gmail.com

Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький

У статті розглянуто поняття та роль перекладацьких трансформацій в художньому тексті, якими керується перекладач для досягнення адекватності перекладу. Визначено особливості та значення перекладацьких трансформацій при здійсненні перекладу. Проаналізовано основні положення проблеми визначення та класифікації перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту. Досліджено особливості художнього перекладу тексту. Проаналізовано використання перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту. Визначено, що суть трансформації полягає в зміні формальних або семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, граматичні трансформації, комплексні трансформації, переклад.

Прищенко К. В. Роль переводческих трансформаций в процессе перевода художественного текста / Хмельницкий национальный университет, Украина, Хмельницкий.

В статье рассмотрено понятие и роль переводческих трансформаций в художественном тексте, которыми руководствуется переводчик для достижения адекватности перевода. Определены особенности и значение переводческих трансформаций при осуществлении перевода. Проанализированы основные положения проблемы определения и классификации переводческих трансформаций в процессе художественного перевода текста. Исследованы особенности художественного перевода текста. Проанализировано использование переводческих трансформаций при переводе художественного текста. Определено, что суть трансформации заключается в изменении формальных или семантических компонентов исходного текста при сохранении информации, предназначенной для передачи.

Ключевые слова: переводческие трансформации, лексические трансформации, грамматические трансформации, комплексные трансформации, перевод.

K. V. Prishchenko. The role of translation transformations in the translation of literary text / Khmelnytsky National University, Ukraine, Khmelnytsky.

The article deals with the concept and role of translation transformations in a literary text. The features and meanings of translation transformations are determined. The main provisions of the problem of definition and classification of translation transformations in literary

translation of a text are analyzed. The features of literary translation of the text are investigated. The use of translation transformations in the translation of literary text is analyzed. It has been determined that the essence of the transformation is to change the formal or semantic components of the original text while preserving the information intended for transmission.

Key words: translation transformations, lexical transformations, grammatical transformations, complex transformations, translation.

Вступ. Процес перекладу дуже складний і багатогранний, тому перекладач повинен долати низку труднощів. Головна мета перекладу полягає у тому, щоб адекватно висловити засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови. Основне завдання перекладача для досягнення адекватності перекладу пов'язане з умінням якісно та правильно визначати перекладацьку проблему і здійснювати необхідні перекладацькі трансформації (далі ПТ), які необхідні для того, щоб текст перекладу якомога точніше передав всю інформацію, закладену в тексті оригіналу, при дотриманні відповідних норм мови перекладу. Такі трансформації розглядаються як способи перекладу, які перекладач може використовувати при здійсненні перекладу різних оригіналів у тих випадках, коли лексичні одиниці однієї мови не завжди мають точні аналоги в іншій мові.

У вирішенні проблеми використання ПТ у художніх творах брали участь такі відомі науковці як: О. Потебня, М. Рильський, А. Федоров, І. Франко, М. Драгоманов, В. Коптілов, Д. Дюришин, А. Попович та інші. Деякі феномени проблеми відображенні в працях А. Волкова, В. Жирмунський, М. Конрада, Д. Лихачова, В. Матвіїшина, М. Храпченко і ін. Проте, слід зазначити, що фахівці в області теорії перекладу досі не дійшли до спільної думки щодо самої суті поняття трансформації. Цим і

пояснюється велике різноманіття класифікацій, запропонованих вченими, що відрізняються один від одного.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є аналіз використання ПТ при перекладі художнього тексту. Відповідно до поставленої мети основними завданнями роботи є:

- 1) визначити сутність поняття ПТ;
- 2) здійснити класифікацію ПТ та виділити їх типи;
- 3) проаналізувати використання перекладацьких трансформацій при перекладі художнього тексту.

Виклад основного матеріалу статті. У першу чергу слід визначити сутність поняття «ПТ». Існують багато визначень, запропоновані багатьма вченими. Наприклад Я. І. Рецкер визначає трансформації як "прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому український відповідник." [1, с. 214] Латишев Л. К. описує ПТ, як «відступ від структурного і семантичного паралелізму між вихідним і перекладеним текстом на користь їх рівноцінності в плані впливу». [2, с. 125] Однак основним прийнято вважати визначення Л. Бархударова, оскільки він найточніше відображає суть питання. Виходячи з визначень, ми тлумачимо ПТ як міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, перефразування з метою досягнення перекладацького еквівалента.

Розглянемо аналіз класифікацій ПТ пропонує різних вченими. Незважаючи на те, що існує велика кількість класифікацій ПТ, більшість дослідників все ж виділяють спільними лексичні та граматичні трансформації, і, власне, їх поєднання, для здійснення адекватного перекладу.

А. Фітерман та Т. Левицька виділяють три типи перекладацьких трансформацій [3, с. 56]:

1. Граматичні трансформації. Сюди належать такі прийоми, як перестановки, опущення і додавання, перебудови та заміни пропозицій.

2. Стилiстичні трансформації. До цієї категорії можна віднести такі прийоми, як синонімічні заміни та описовий переклад, компенсація та інші види замін.

3. Лексичні трансформації. Мова йде про заміну і додавання, конкретизації і генералізації пропозицій.

Л. Латишев [2, с. 148] дає класифікацію ПТ за характером відхилення від міжмовних відповідностей, в якій всі ПТ підрозділяються на:

1) морфологічні – заміна однієї категоріальної форми іншими або декількома;

2) синтаксичні – зміна синтаксичної функції слів і словосполучень;

3) стилістичні – зміна стилістичного забарвлення відрізка тексту;

4) семантичні – зміна не тільки форми вираження змісту, але і самого змісту, а саме,

тих ознак, за допомогою яких описана ситуація;

5) змішані – лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні.

Я. Рецкер, навпаки, називає лише два типи трансформацій [1, с. 54]. Цей лінгвіст говорить про такі прийоми їх втілення, як:

1. Граматичні трансформації у вигляді заміни частин мови або членів речення.

2. Лексичні трансформації полягають у конкретизації, генералізації, диференціації значень, антонімічний переклад, компенсації втрат, що виникають в процесі перекладу, а також у смисловому розвитку і цілісному перетворенні.

Інший вчений, А. Швейцер, пропонує класифікувати трансформації на чотири групи [5, с. 113]:

1) Трансформації на компонентному рівні семантичної валентності увазі застосування різного роду замін. Наприклад, заміна морфологічних засобів лексичними, іншими морфологічними, синтаксичними або фразеологічними та інші.

2) Трансформації, що здійснюються на референціальному рівні – це конкретизація, генералізація, заміна реалій, метонімічні трансформації, реметафоризації, деметафоризації.

3) Сюди ж належить та чи інша комбінація названих трансформацій і трансформації комплексні.

4) Трансформації на рівні стилістичному – компресія і розширення.

У свою чергу Л. С. Бархударов [5] виокремлює такі ПТ, як:

1) граматичні, серед яких перестановки, заміни, опущення та додавання; [5, с. 112]

2) лексичні заміни (конкретизація та генералізація);

3) комплексні лексико-граматичні заміни (антонімічний переклад).

Характер елементів вихідної мови, на думку В. Комісарова, дозволяє розділити трансформації також на три види: граматичні, лексичні та лексико-граматичні (комплексні). До перших він відносить формальні перетворення (транскрипція/ транслітерація, калькування) та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція), а до найбільш, які часто зустрічаються граматичним трансформаціям він відносить: дослівний переклад, членування пропозицій, об'єднання пропозицій, граматичні заміни. Найбільш поширеними лексико-граматичними трансформаціями Комісаров вважає антонімічний переклад, прийом описового перекладу, а також прийом компенсації. [6; с.159- 165]

Аналіз названих лінгвістичних поглядів дозволяє зробити такий висновок: кожен із названих вчених має свою точку зору з питання

трансформацій. Наприклад, А. Фітерман і Т. Левицька виділяють три види – стилістичні, граматичні, лексичні трансформації. Лінгвіст А. Швейцер класифікує ПТ на рівні, що дозволяють скористатися прийомами трансформації. При цьому він вважає, що на стилістичному рівні можуть мати місце як граматичні, так і лексичні трансформації. В. Н. Комісаров, Я. І. Рецкер поділяють перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні, стилістичні. Однак всі дослідники демонструють однаковий набір прийомів реалізації трансформацій перекладацького плану. Так, різноманітні заміни - граматичні, реалії, генералізація та компенсація зустрічаються у всіх роботах.

Трансформація слугує основою для більшості перекладацьких прийомів. У загальному сенсі слова термін трансформація, віднесений до процесу перекладу, означає перетворення формальних компонентів одиниці вихідного тексту при збереженні інформації, закладеної у повідомлення, призначене кінцевому адресату, яка в семантичному плані називається інваріантом.

Комплексні ПТ складаються в систему та завжди виконують функцію адаптуючого характеру. Їх доводиться використовувати в різних комбінаціях, а іноді й одночасно, особливо якщо мова йде про переклад художніх текстів. Під час перекладу оригінального тексту вони виконують функцію перевираження вихідного тексту перекладацькими засобами та адаптацію, а також підведення такого тексту під еквівалентний рівень перекладу. Наведемо приклади:

The thing was “rich”, as her father would have said, and he wouldn’t give a damn for it [8, с. 205]. – “Кумедна штука”, сказав би її батько і не дав би за неї і півпенні. У цьому прикладі еквівалентність досягається шляхом вживання як лексичних так і граматичних перетворень: перекладач дещо обігрує ситуацію і замінює англійську фразу *The thing was “rich”*, яка номіналізується у перекладі шляхом вилучення дієслова

was і перекладається словосполученням іншого лексичного значення “Кумедна штука”, при цьому змінюється розташування іменника *thing* за правилами норм цільової мови. Такі трансформації відносимо до граматичних.

“What nonsense you talk!” – said Lord Henry, smiling, and taking Hallward by the arm, he almost led him into the house [8, с. 112]. – “Що за дурниці ти торочиш!” - з усміхом перепинив Голварда лорд Генрі і, взявши його під руку, трохи не силою повів до будинку .

Цей приклад перекладу характеризується як простими лексичними, так і граматичними трансформаціями, що утворюють комплексну перекладацьку трансформацію. Зазначимо також лексичну заміну слова *damn* українським непрямим відповідником «півпенні». Дослівне відтворення призвело б до абсурдного перекладу. У наступному перекладацькому прикладі, завдяки застосуванню комплексних ПТ спостерігається високий ступінь семантичної і структурної симетричності вихідного і цільового речення: *A reminder of her conduct in the presence of her son, who probably knew nothing of it, would be a salutary touch from the finger of that Nemesis which surely must soon or late visit her! [8, с. 79]. – Нагадати їй про те, як вона повелася з ним, при синові, який мабуть, ні про що не здогадується, - це буде наче дотик перста Немезіди, чия кара спіткає її рано чи пізно!*

Такий переклад англійського речення являється яскравим прикладом досягнення еквівалентності між вихідним і цільовим реченнями. Саме вживання простих ПТ, що утворюють комплексні сприяли досягненню належного рівня еквівалентності вихідного речення. Англійська номінативна фраза *reminder of her conduct* у перекладі вербалізується в українську «Нагадати їй про те, як вона повелася з ним», тобто іменники *reminder* і *conduct* трансформуються у дієслова «нагадати» і «повелася». Те саме відбувається з іменником

visit, що у перекладі набуває форми дієслова «спіткає». Перехід від однієї частини мови в іншу відноситься до граматичної трансформації. Вираз *in the presence of her son* замінюється на лексичному рівні сполученням «при синові». Зазначимо також процес антонімізації: стверджувальна конструкція *knew nothing of it* трансформується у заперечну «ні про що не здогадується» і таким чином зберігається структурна симетричність перекладацького речення. Іменник *finger* замінюється іншим по лексичному значенню словом «перста». Слід відмітити трансформацію лексичного рівня – додавання іменника «кара» у перекладацьке речення, тим самим побічно пояснюючи читачеві призначення богині Немезида у давньогрецькій міфології.

Як бачимо у наведеному прикладі, завдяки широкому комплексу ПТ перекладачеві вдалося зберегти логічну послідовність подій, і встановити належний еквівалентний рівень між представленими реченнями.

Англійські речення з прислівником часу *never* мають тенденцію до антонімізації у перекладі: *And during all this companionable month he never quite lost that feeling with which he had set out on the first day as if to visit an adored work of art, a well – nigh impersonal desire* [8, с. 183]. – *І протягом усього цього місяця, щодня бачачись з Айріні, він ні на мить не втрачав почуття, з яким ішов до неї першого дня, – почуття, яке охоплює тебе перед улюбленим витвором мистецтва, якийсь майже абстрактний потяг.*

У цьому прикладі, завдяки вживанню досить значної кількості як простих лексичних так і граматичних трансформацій, що у своєму поєднанні створюють комплексні ПТ, вдалося точніше передати літературну особливість і емоційно-естетичну інформацію вихідного речення. Прийом антонімізації також присутній у наведеному прикладі, а саме стверджувальна фраза *he never quite lost*

перекладається заперечною «*vін ні на мить не втрачає*», при цьому уточнюється (конкретизується) прислівник *quite* фразою «*ні на мить*». Окрім прийому антонімізації перекладач вживає також прийом описового перекладу, а саме, вводить у перекладацьке речення фразу «*щодня бачачись з Айріні*», що збільшує речення, але й водночас надає реченню розширеного змісту.

У проаналізованих нами прикладах прості лексичні і граматичні трансформації комбінуються між собою і утворюють складні перетворення, що ми називаємо комплексними ПТ.

Комплексні ПТ є одним з найважливіших засобів адекватного відтворення оригінальних художніх текстів, особливо тоді, коли відсутній прямий відповідник того чи іншого слова, словосполучення і навіть речення. Варто звернути увагу на те, що коли переклад не можна здійснити методом підстановок, комплексні ПТ, у такому випадку, це єдиний можливий засіб перекладу. У проаналізованих нами прикладах прості лексичні і граматичні трансформації комбінуються між собою і утворюють складні перетворення, що ми називаємо комплексними ПТ.

Висновки. Переклад художнього твору - складне завдання, для вирішення якого необхідно використовувати безліч перекладацьких прийомів. Перекладацькі трансформації – суть процесу перекладу. Комплексні ПТ є одним з найважливіших засобів адекватного відтворення оригінальних художніх текстів, особливо тоді, коли відсутній прямий відповідник того чи іншого слова, словосполучення і навіть речення. Варто звернути увагу на те, що коли переклад не можна здійснити методом підстановок, комплексні ПТ, у такому випадку, це єдиний можливий засіб перекладу. Слід зазначити, що стилістичні прийоми різних мов мають одну основу, однак їх функціонування в мовленні відрізняється. Одні й ті ж прийоми мають

різний ступінь вживаності, виконують різні функції і мають різну питому вагу в стилістичній системі кожної мови, чим і пояснюється необхідність трансформацій.

Література:

1. Рецкер Я. И. (1974). Теория перевода и переводческая практика. Яков Иосифович Рецкер. М. *Международные отношения*, 214 с.
2. Латышев Л. К. (1980). Курс перевода: эквивалентность перевода и этапы его достижения. Лев Константинович Латышев. М. *Просвещение*, 160с.
3. Черноватий Л. І. (2007). Переклад англomовної економічної літератури. Л. І. Черноватий, В. І. Карабан. Вінниця. *Нова книга*, 416 с.
4. Швейцер А. Д. (1988). Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты. Александр Давыдович Швейцер. М., *Наука*. 215 с.
5. Бархударов Л. С. (1975). Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Леонид Степанович Бархударов. Москва. *«Международные отношения»*, 240 с.
6. Комиссаров В.К. (1990). Теория перевода. В.К. Комиссаров. М. *Высшая школа*, 253 с.
7. Кухаренко В. А. (2002). Интерпретация текста: Учебник для студентов филологических специальностей. Валерія Андріївна Кухаренко. 3-е изд., испр. Одесса. *Латстар*, 292 с.
8. Updike J. (2012). *The Witches of Eastwick: A Novel*. John Updike. – New York. *Ransom House*, 352 p.

References:

1. Retsker J. I. (1974). Translation theory and translation practice. Yakov Iosifovich Retsker. M. *Mezhdunarodnye otnoshenija*, 214 s. [in Russian]

2. Latyshev L. K. (1980). Translation course: equivalence of translation and stages of its achievement. Lev Konstantinovich Latyshev. M. *Prosveshchenie*. 160 с. [in Russian]
3. Chernovaty L. I. (2007). Translation of English economic literature. L.I. Chernovaty, V. I. Karaban. Vinnytsia. *Nova knyha*, 416 p.
4. Schweizer A. D. (1988). Translation and linguistics: Status, problems, aspects. Alexander Davydovich Schweizer. M. *Nauka*. 215 с.
5. Barkhudarov L. S. (1975). Language and translation (Questions of general and particular theory of translation). Leonid Stepanovich Barkhudarov. Moscow. *Mizhnarodni vidnosyny*, 240 p. [in Russian]
6. Komissarov V. K. (1990). Translation theory. V. K. Commissioners. M. *Vyssshaya shkola*, 253 с. [in Russian]
7. Kukharenko V. A. (2002). Interpretation of the text: Textbook for students of philological specialties. Valeria Andreevna Kukharenko. Odessa. Latstar, 292 p.
8. Updike J. (2012). The Witches of Eastwick: A Novel. John Updike. New York. *Ransom House*, 352 p.

УДК 81'22+81'373.612.2

ЗБЕРЕЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ У ПЕРЕКЛАДІ

Степанець Д. Ю.

e-mail: dimonus528@gmail.com

Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький

У статті представлено основні завдання та проблеми збереження комунікативно-прагматичного потенціалу художнього тексту. Описано основні положення прагматики мови, як перекладознавчої проблеми. Установлено поняття та засоби досягнення комунікативної мети перекладу. Розглянуто комунікативну модель та методи перекладу тексту. Для аналізу комунікативно-прагматичного потенціалу обрано художній твір Рея Бредбері «Усмішка». Проведено зіставний аналіз художніх текстів перекладачів. У статті обумовлено позитивну роль синхронної перекладацької множинності. В статті також розглядаються перекладацькі трансформації, якими користується перекладач для досягнення адекватного перекладу.

Ключові слова: прагматика, художній текст, перекладач, перекладацькі трансформації, комунікативна мета, перекладацька множинність.

Степанець Д. Ю., Сохранение коммуникативно-прагматического потенциала художественного текста в переводе / Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький.

В статье представлены основные задачи и проблемы сохранения коммуникативно-прагматического потенциала художественного текста. Описаны основные положения прагматики языка, как переводческой проблемы. Установлено понятие и

средства достижения коммуникативной цели перевода. Рассмотрены коммуникативную модель и методы перевода текста. Для анализа коммуникативно-прагматического потенциала избран художественное произведение Рэя Брэдбери «Улыбка». Проведено сопоставимый анализ художественных текстов переводчиков. В статье обусловлено положительную роль синхронной переводческой множественности. В статье также рассматриваются переводческие трансформации, которыми пользуется переводчик, чтобы достичь адекватного перевода.

Ключевые слова: прагматика, художественный текст, переводчик, переводческие трансформации, коммуникативная цель, переводческая множественность.

D. Yu. Stepanets, Preservation of communicative-pragmatic potential of literary text in translation / Khmelnytsky National University, Ukraine, Khmelnytsky.

The article deals with the main tasks and problems of preserving the communicative and pragmatic potential of the literary text. The main terms of the pragmatics of language as a translation problem are represented. The concepts and means of achieving the communicative goal of translation are established. The communicative model and methods of translation text are devoted. The Smile by R. Bradbury was the principal source of the communicative and pragmatic potential analysis. A comparative analysis of literary texts of translators have been shown. The article explains the positive role of synchronic translation multiplicity. To guarantee the adequate variant of translation, the translator usually restores to some lexical and stylistic transformations.

Key words: pragmatics, literary text, translator, translation transformations, communicative purpose, translation plurality.

Вступ. Сьогодні все більше зростають вимоги до якості перекладу. Ще в минулому столітті основним завданням дослідників зазвичай були розбіжності систем мов оригіналу та перекладу, то в сучасному перекладознавстві головними характеристиками оцінки якості перекладу науковці все більше називають не лише рівень близькості до оригіналу, якість мовного оформлення тексту, а й здатність перекладу досягнути поставленої автором мети, а переклад вважається адекватним, якщо зберігає прагматику оригіналу.

Комунікативні та прагматичні проблеми перекладу досліджувались багатьма вченими, зокрема, В. Комісаровим, А. Швейцером, В. Лисенком, Л.С. Бархударовим, А. Нойбертом,[1] У, Еко, Дж. Сандерс, М. Бейкер, Е. Вагнер, А. Честерменом, С. Левінсоном, О. Петровою.

Прагматичні наслідки слова є важливою частиною його значення, що справляє певний вплив на читача. Ще більше значення має прагматичний аспект мовних одиниць. Кожен акт мовного спілкування призначений для певного читача, він спрямований на здійснення певного впливу на нього.

Оскільки прагматичний ефект відіграє таку важливу роль у спілкуванні, його збереження в перекладі є головним завданням перекладача, хоча це далеко не легке завдання. Прагматичний аспект перекладу передбачає низку складних проблем. Вчені розробляли різні види підходів, заснованих на використанні мовцем/письменником певної мови для певної мети в певній ситуації, і концентрувались на розумінні тексту слухачем / читачем [2]. Як результат, з'явилися теорії, що описують прагматичні аспекти перекладу [1] та те, як прагматичний потенціал вихідного тексту може відобразитися в цільовому тексті. На другому етапі перекладу, який полягає в аналізі компонентів тексту, перекладач звертає увагу на комунікативну мету та аналізує компоненти дискурсу оригіналу. Завдання перекладача полягає в

аналізі мовленнєвих актів у тексті залежно від контексту, в якому відбуваються ці промови.[3]

Актуальність цього дослідження викликана складністю збереження складових рис, притаманних саме художньому перекладу: розмовної та експресивної лексики, діалогічності, опису природи та образів персонажів, гармонійності та поетичності та, насамперед, творчого задуму автора.

Формулювання мети статті та завдань. Основними завданнями цієї статті є: визначити поняття комунікативно-прагматичний потенціал; охарактеризувати засоби та методи збереження комунікативно-прагматичного потенціалу; правильно визначати прагматичну та комунікативну мету; дослідити роль перекладацьких трансформацій у досягненні еквівалентного впливу на читача.

Метою роботи є визначення та з'ясування засобів та методів збереження комунікативно-прагматичного потенціалу художнього тексту у перекладі: рішень, методів, трансформацій, розставлення пріоритетів та акцентів у перекладі.

Виклад основного матеріалу статті. Переклад художньої літератури є найскладнішим серед усіх видів перекладу. Причиною цього є те, що художня література має нову поетичну комунікативну функцію. Це означає, що перекладачу потрібно однаковою мірою передати інформативну та естетичну функції, навіть з більшим переважанням останньої. Більшість дослідників згідна з положеннями, наведеними нижче, вирішення цієї проблеми.

По-перше, це повна відсутність буквальності перекладу. Цей вид перекладу не призначений робити це буквально, слово в слово. Ось чому художній переклад є предметом розбіжностей серед науковців та перекладачів.

По-друге, це переклад афоризмів та ідіом. Це питання не таке складне, як може здатися на перший погляд, але воно вимагає великого словникового запасу та наявності спеціалізованого словника.

По-третє, це гра слів та гумор. Один із найцікавіших моментів у художньому перекладі - це коли перекладений текст має жартівливі чи іронічні наслідки. Необхідно мати спеціальні навички, щоб вдалося зберегти ту гру слів, яку має на увазі автор.

І по-четверте, це відповідність стилів, культур та епох. Перекладач літературних текстів повинен бути якимось чином дослідником. Важко перекласти текст іншої епохи, іншої культури, якщо ти не знайомий з її особливостями. І знову ми приходимо до того, що перекладач повинен бути талановитим.

Взаємозв'язок між прагматикою та перекладом у художньому тексті полягає в тому, що в процесі перекладу перекладач намагається передати мовленнєві акти на мові оригіналу на мову перекладу з тим самим змістом, силою, і ефектом. Ці мовленнєві акти мають мати ті самі наслідки для читача цільового тексту що і вони мають в оригіналу. Для того щоб передати їх належним чином з такою ж ефективністю, перекладач повинен глибоко проаналізувати ці мовні дії та спробувати знайти належний спосіб їх перекладу з такою ж ефективністю.

Кожен процес перекладу керується комунікативними цілями, які повинен досягти цільовий текст у цільовій культурі. Це дуже простий принцип. Але як ми можемо справитись з цими цілями? Як ми визначаємо комунікативну мету? Чи можемо ми знайти категорії або типи таких цілей? Які умови перенесення таких цілей через мовний та культурний бар'єр? Неможливо встановити пряму еквівалентність між двома мовами. Так як семантично і функціонально їх мовні знаки не збігаються. Така еквівалентність встановлюється лише між словом, словосполученням, граматичною конструкцією та контекстом на мові

оригіналу і словом, словосполученням, граматичної конструкцією та контекстом в мові, на яку відбувається переклад. Правильність перекладу насамперед забезпечується знанням вихідної мови, правильно поставленою метою, знанням місцевих реалій, аудиторії.

Саме таких актуальних проблем торкались перекладачі та дослідники. Щоб дослідити ці проблеми, для аналізу обрано оповідання Рея Бредбері “Усмішка”. Доцільність вибору цього твору полягає в тому, що це твір як і більшість творів Р. Бредбері з великим задоволенням читають як дорослі так і діти, вони є повчальними як для молодого покоління, так і для старших. Можна з точністю сказати, що виховне значення “Усмішки” безцінне. Так як цей твір відомий у всьому світі і вже справив чимале враження на читачів, виникає потреба проаналізувати існуючі переклади українською мовою на предмет відтворення у них комунікативно-прагматичного потенціалу, розмовної та емоційно забарвленої лексики, стилістичних засобів, граматичних структур. Порівняльний аналіз здійснюватиметься на перекладах трьох перекладачів Л. В. Коломієць [4], А. Євси [5] та Я. Веприняка [6]. З точки зору перекладу, ці три українські переклади є еквівалентними та адекватними.

Будь-який поданий вихідний текст, особливо художній, викликає численні переклади будь-якою цільовою мовою. Причиною множинності та різноманітності цих перекладів, незалежно від того, визнані вони неадекватними, посередніми, оптимальними тощо досі залишається невирішеним питанням у перекладознавстві. Однак існування чи можливість виникнення декількох перекладів вихідного тексту на цільову мову є свідченням того, що переклад, за своєю

природою має якість того, щоб бути недетермінованим, принаймні в певних аспектах.

На наступному прикладі проаналізовано, як перекладацькі рішення впливають на читача, через що перекладацька множинність набуває ще більшої значущості: автор хотів показати, як холод торкнувся головного героя: «*The small boy stamped his feet and blew on his red, chapped hands*»

Я. Веприняк описує героя наступним чином: «хлопчисько притупцював на місці і дмухав на свої червоні, у саднах, руки» Як бачимо, перекладач відходить від контексту через слова “дмухав” та “у саднах”. Неуважному читачеві може здаватись, що герой терпів не холод, а бійку.

Л. Коломієць передає цю картину краще: «*він тупцював на місці і хекав на свої червоні, обвітрені руки*» Саме слова “хекав” та “обвітрені” натякають читачеві, що впливає на фізичний стан героя.

А. Євса, здається, ще краще перекладає цю частину: «*тупцюючи на місці й хукаючи на червоні від холоду, порепані руки*» Перекладач вдало додає причину холоду. Читач легко сприймає відповідні відчуття хлопчиком.

Відтворення розмовної лексики для перекладача художньої літератури також залишається складним завданням. Автор використовує розмовну лексику зі спеціальною комунікативною метою. Невідтворення в перекладі тих чи інших елементів твору є не лише викривленням оригіналу, але й неповагою до автора. Тому перекладачі завжди приділяють досить багато уваги пошуку засобів адекватного відтворення присутньої в оригіналі розмовної лексики. Використана автором з великим мистецтвом, стилістично маркована лексика - одна з основних емоційно-експресивних засобів впливу на читача.

Так, в оповіданні "Усмішка" зустрічаються такі розмовні лексичні та фразеологічні одиниці: *soiled gunny-sack clothing* – брудна, з грубої мішківини, одяг; *grimy coats and greasy hats* – страхітлива одяг та засмальцовані капелюхи; *lousey stew* – остання підлота; *fearful mess* – самісінька веремія; *to bash the engine* – двигун роздовбати; *crash!* – ттрахх!; *smashed the factory* – громили завод; *one smash of a sledgehammer at the car* - по рази вгатити машину кувалдою; *kick the ragged cloth* - розкидали ногами жорсткі клапти; *the police* – поліцаї; *moving square* – свистопляска; *to look down* – зиркнути; *where've you been* – де ти вештався; *to work little patch of ground* – поратись на городі; *but not many were buying, not many had the wealth* – та мало хто купував, мало кому дозволяла кишеня; *to patch up* – підлатати; *things crawled* – щось порпалося.

Як бачимо, лексичні та фразеологічні одиниці належать до різних тематичних полів. Серед них є ті, які виражають фізичний і психічний стан людини, його настрої, дії, характер, інтелектуальні здібності, а також слова і вирази, що характеризують зовнішність людини, його поведінку, матеріальне становище і т.д. Лексика розмовного стилю виявляється в мові і автора, і персонажів. Серед персонажів вона використовується для їх соціальної і психологічної характеристики, показу емоційного стану, відносини суб'єкта до цивілізації, створення необхідної атмосфери розповіді, визначення публічної власності індивіда.

Забезпечення реалізації прагматики неможливе без вдалих перекладацьких рішень – трансформацій, серед яких у творі:

Опущення інформації: «so here we are on a Thursday morning».

- от і стоїмо тут із самісінького ранку. У тексті перекладу відсутня уточнення дня тижня (четвер). «Little patch of ground» - город. Слово «город» не містить того ж забарвлення, що і фраза, наведена в

оригіналі. Натомість пропонується варіант перекладу: «невелика ділянка/клаптик землі».

Додавання та перестановка: «*while cocks were crowning far out in the rimed country*» - коли за вибіленими інеєм полями співали далекі півні. Один з перекладачів вдало підсилює опис місцевості у своєму перекладі, додаючи колір, та змінює порядок слів у реченні, що створює чіткий образ в уяві читача.

Антонімічний переклад: «*but not many were buying, not many had the wealth*» - але мало хто купував – мало кому дозволяла кишеня. «*Leave the boy alone*» – Не чіпай хлопця. Перекладач передає думку через протилежне значення, при цьому, природно, змінивши структуру українського речення

Смисловий розвиток: «*Tom stood before the painting and looked at it for a long time*» - Том завмер перед картиною, дивлячись на неї. Перекладач відчув, як розвинути думку в даному реченні, уникнувши надмірну кількість прийменників та обрав вдалий дієслівний відповідник.

Висновки. Поєднання аналізу перекладу, порівняльного аналізу та комунікативного та прагматичного аналізу забезпечує ретельне вивчення художнього тексту, порівняння жанрових особливостей діє в цільовому та вихідному варіантах художнього тексту, ідентифікуючи та аналізуючи типи перекладацьких перетворень, що використовуються для збереження комунікативно-прагматичного потенціалу цільового художнього тексту. Виявлено, що переклад художнього тексту спрямований на всебічну передачу змісту оригіналу та його комунікативного потенціалу. Це викликає інваріантне застосування різних перетворень перекладу. Основна увага дослідження приділяється таким перетворенням як додавання, антонімічний переклад, генералізація, заміна, перестановка, упущення.

Література:

1. Neubert A. (1968). *Pragmatische Aspekte der Übersetzung*. Leipzig. *Verlag Sprache und Literatur*, 1968.
2. Baker, Mona, Saldanha, Gabriela. (2011). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York. *Routledge*.
3. Hatim. B and Mason, (1990). *Discourse and the Translator*, Longman, Edinburg Gate. Harlow.
4. Бредбері Р. (1999). Усмішка. Зарубіжна література. 6 клас. Посібник хрестоматія. пер. з англ. Я. Веприняк. Тернопіль. *Навчальна книга, Богдан*.
5. Бредбері Р. (1999). Усмішка. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. пер. з англ. Л.В. Коломієць. № 3 (227). К. *Педагогічна преса*.
6. Бредбері Р. (2011). Усмішка. Світова література 6 клас. За ред. Гарбуз В. М., пер. з англ. А. Євси. Х. *ФОП Співак В. Л.*

References:

1. Noibert A. (1968). *Pragmatic Aspects of Translation*. Leipsic. *Language and Literature Publishing house*. [in German].
2. Baker, Mona, Saldanha, Gabriela. (2011). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York. *Routledge*. [in English].
3. Hatim. B and Mason, (1990), *Discourse and the Translator*, Longman, Edinburg Gate. Harlow. [in English].
4. Bradbury R. (1999). *Smile. Foreign Literature. 6th grade. Handbook of hyrestomatia*. Trans. from English J. Veprinyak. Ternopil. *Textbook, Bogdan*. [in Ukrainian].
5. Bradbury R. (1999). *Smile. World Literature in Secondary Schools of Ukraine*. Trans. from English L.V. Kolomiets. № 3 (227). К. *Pedagogical Press*, 1999. [in Ukrainian].

6. Bradbury R. (2011). Smile. World Literature 6th grade. Edited by Harbuz B. M., trans. from English A. Evisi. H. FOP Spivak V. L. [in Ukrainian].

УДК:81'22+81'373.612.2

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТИЛІСТИЧНИХ ПРИЙОМІВ
СТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ГАРПЕР ЛІ "ВБИТИ ПЕРЕСМІШНИКА")**

Тадля К. В.

e-mail: kristinatadlya@gmail.com

Хмельницький Національний Університет, Україна, Хмельницький

У статті проаналізовано причини та труднощі передачі стилістичних засобів. Установлено основні ознаки образності художнього твору. Досліджено специфіку вибору перекладачем тих чи інших відповідників стилістично забарвленої лексики. Розглянуто необхідність адекватної передачі образної інформації художнього твору, як основного аспекту для вивчення перекладу образних засобів. Для аналізу основних стилістичних засобів обрано роман Гарпер Лі "Вбити пересмішника". Проведено порівняльний аналіз образних засобів використаних автором в оригіналі твору та перекладачем. В статті також розглядаються перекладацькі трансформації, якими користується перекладач для досягнення адекватного перекладу.

Ключові слова: стилістичні прийоми, образність, трансформації, експресивна лексика.

Тадля К. В. Особенности перевода стилистических приемов создания образности в авторском дискурсе (на материале романа Харпер Ли "Убить пересмешника") / Хмельницкий Национальный Университет, Украина, Хмельницкий

В статье проанализированы причины и трудности передачи стилистических средств. Установлены основные признаки образности художественного произведения. Исследована специфика выбора переводчиком тех или иных соответствий стилистически окрашенной лексики. Рассмотрена необходимость адекватной передачи образной информации художественного произведения, как основного аспекта для изучения перевода образных средств. Для анализа основных стилистических средств выбран роман Харпер Ли "Убить пересмешника". Проведен сравнительный анализ образных средств использованных автором в оригинале произведения и переводчиком. В статье также рассматриваются переводческие трансформации, которыми пользуется переводчик для достижения адекватного перевода.

Ключевые слова: стилистические приемы, образность, трансформации, экспрессивная лексика.

K. V. Tadlya Stylistic methods of translating figurative means in the author's discourse on the material of Harper Lee's novel "To Kill a Mockingbird" / Khmelnytskyi National University, Ukraine, Khmelnytskyi.

The article analyzes the reasons and difficulties of transferring stylistic means. The main features of the imagery of the work of art are established. The specifics of the translator's choice of certain equivalents of stylistically colored vocabulary are studied. The necessity of adequate transfer of figurative information of a work of art as the main aspect for studying the translation of figurative means is considered. Harper Lee's novel "To Kill a Mockingbird" was chosen to analyze the main stylistic means. A comparative analysis of figurative means used by the author in the original work and the translator. To guarantee the adequate variant of translation, the translator usually restores to some lexical and stylistic transformations.

Key words: stylistic devices, imagery, transformations, expressive vocabulary.

Вступ. Згідно сучасної теорії перекладу, ціль перекладу — це встановлення максимально близьких відносин між цільовим і вихідним текстом. Перекладач може або в точності повторити оригінал, або створити в процесі перекладу свою інтерпретацію даного тексту, що має аналогічне емоційне навантаження [1]. Перекладач художньої літератури, щоб передати це навантаження, відтворює стилістику автора тексту оригіналу, не дотримуючись формальної точності. Головним при цьому є передача образності, а не точності, емоційності, ніж інформаційності. На цьому шляху перекладач обов'язково стикається з проблемами відтворення стилістичних засобів тексту.

Зі стрімким зростанням майстерності художнього перекладу підвищуються і вимоги до нього. Щоразу з'являються нові якості оцінки перекладу. Для перекладача художнього тексту є важливим не тільки, чи досягнуто змістовної відповідності оригіналу, інформативності, але й яким способом відтворена ця відповідність, якими стилістичними засобами мови це досягається [2]. Отже, в тексті перекладач має відтворити семантику оригіналу, значення мовних образів, їх стилістичну еквівалентність оригіналові, що й підкреслює актуальність даного дослідження.

Перекладам стилістичних засобів присвячено багато праць таких науковців, як О. Галич, Т. Казакова, В. Карабан, І. Арнольд, І. Гальперін.

Формулювання мети статті та завдань. Мета даного дослідження полягає у ґрунтовному аналізі стилістичних засобів з тексту художнього твору. Досягнення мети полягає у виконанні таких завдань: розглянути основні засади та концепції вивчення понять

“образність та стилістичний засіб”; прослідкувати специфічні тенденції вживання стилістичних засобів у художньому творі; здійснити аналіз виявлених стилістичних особливостей у романі.

Наукова новизна роботи полягає у спробі комплексного перекладознавчого дослідження стилістичних засобів зазначеного роману Гарпер Лі. Світ художньої літератури - це світ, в якому дійсність є певною мірою авторська вигадка, а значить, в художньому стилі мовлення найголовнішу роль відіграє образність. Для перекладача є надважким завданням зберегти образ, правильно передати його. У цьому він керується певними стилістичними засобами. В межах усього художнього твору його структурні елементи, тропи зокрема, – важливі не стільки самі по собі, скільки у втіленні авторського задуму образності [3, с. 32]. Отже, закономірно постає потреба в перекладознавчому вивченні їх особливостей з позицій цілісності, комплексності та художньо-естетичної цінності.

Виклад основного матеріалу. На шляху передачі образності та емоційності у перекладача постає завдання правильного відтворення стилістичних засобів тексту, оскільки стиль художнього твору характеризується певним набором експресивних засобів та спеціальних “технологій” їх використання. Найбільш цікавими і різноманітними розрядами стилістичних прийомів є прийоми, які використовуються на лексичному, фонетичному, синтаксичному рівнях.

У даній роботі в якості дослідження стилістичних прийомів приводиться аналіз стилістичних засобів у відомому романі американської письменниці Гарпер Лі “To kill a Mockingbird” (“Убити пересмішника”) [4], перш за все через його велику популярність як в англомовного читача, так і у вітчизняного. Роман можна без перебільшення назвати одним з найбільш значущих і відомих літературних творів ХХ століття. У досліджуваному тексті роману

наявний цілий спектр стилістичних фігур, зокрема метафори та повтори. Для аналізу образних засобів використано переклад Михайла Харенка [5].

Нижче розглянуто декілька прикладів метафор і їх перекладів з обраного твору, що представляються найбільш яскравими і цікавими з точки зору лінгвістичного оформлення та аналізу. У багатьох випадках оригінальне висловлювання і наявний переклад сильно відрізняються не тільки структурою висловлювання, але і переданим чином. Наприклад: “*your name is longer than you are*” – “твоє ім'я довше тебе самого” і “*climb into his skin and walk around in it*” – “влізти в його шкуру і походити в ній” ми спостерігаємо калькування оригінальної метафори.

У перекладі збережені образність, розмовний стиль, власне значення висловлювання. Образний вислів “*влізти в чиюсь шкуру*” в значенні “випробувати на собі негаразди іншої людини” існує та активно використовується в обох мовах, а іронія і жартівливість використання в розмовній мові слова “*довгий / long*” в значенні “*високий / tall*” у зверненні до людини зрозуміла читачам як англо-, так і українським, також зв'язок з ім'ям легко вгадується з контексту, завдяки чому дотримується одне з найважливіших вимог до перекладу тексту - викликати ті ж почуття і емоції, що передаються в оригіналі тексту.

У більшості ж випадків при зіткненні з метафорою перекладач змушений вдаватися до непрямого перекладу різного ступеня зміни і варіювання початкового тексту. Так, в прикладі “*the streets turned to red slope*” - “вулиці розкисали, під ногами хлюпала руда глина” ми можемо спостерігати зміну перекладачем граматичної структури — одна смислова група розбита на дві, щоб уникнути неправильного розуміння з боку читача при прямому перекладі “вулиці перетворювалися в червону глину”, оскільки перетворення вулиці в глину погано вкладається в картину світу людини, в основному через кліматичні

відмінності в реаліях (крім того, бруд, викликаний появою негоди, співвідноситься українською культурою швидше з чорним або коричневим кольором). Те ж саме відбувається в прикладі “*he was in a haze*” – “*він ходив, як в тумані*”, де, судячи зі зміни граматичної структури, метафора перекладачем перетворена в порівняння, тому, що в українській мові відсутній вираз “*бути в тумані*” в образному значенні забуття.

У прикладі “*if he held his mouth right*” – “*якби він не говорив зайвого*” ми спостерігаємо так званий антонімічний прийом перекладу, позитивне висловлювання замінено на негативне, як більш звичне для української мови в даному контексті.

У прикладах “*a storm of laughter broke loose*” – “*всі покотилися зі сміху*”, “*sheer horror flooded her face*” – “*її всю перекосило від жаху*”, “*when they show the faintest symptoms of wanting*” – “*будь у них хоч на гріш бажання*”, “*Jem's head at times was transparent*” – “*іноді я бачила Джима наскрізь*” застосовується метод знаходження перекладацького еквівалента, при якому, зважаючи на неможливість адекватно передати ідею тим же чином, що і в оригіналі, створюється інший, в більшому чи меншому ступені еквівалентний ситуативний контекст і підбирається відповідна метафора чи сталий вираз в мові.

Так, образи сміху і шторму не пов'язані в розумінні українського читача, більш звичним є образна конотація поведінки суб'єкта - від сміху можна покотитися, падати, вмирати, лопнути і так далі. У випадку з конотацією «жаху», можна з упевненістю сказати, що читачеві більш зрозуміло віднесення подібних виразів почуттів і емоцій до категорій стану в безособових реченнях. Далі, в українській мові відсутня образність вираження “*проявляти хоч якісь симптоми*” (“*show the faintest symptoms*” в оригінальному тексті), в українській культурі “*симптоми*” швидше асоціюються з прямим значенням -

захворюванням фізичним або психічним, внаслідок чого з метою донесення ідеї використано знайоме всім носіям мови образний вислів «мати хоч на гріш».

Також виправдана заміна *“transparent head”* в англійському на *“бачити наскрізь”* в українській мові і викликана цим вимушена заміна граматичної структури і суб'єкта в реченні, оскільки людина з *“прозорою головою”* не представляється читачеві людиною, хід думок якої очевидний. Конотації такого виразу будуть варіюватися від *“легковажної, безтурботної людини”* до *“людини з відсутністю думок”*.

Приклад *“ground, sky and houses melted into a mad palette”* – *“земля, небо, будинки в шаленому вирі злилися перед очима”* ілюструє метод лексичної заміни. Зважаючи на неможливість передати конструкцію *“melted into”* буквальним значенням (*“розтанули в”*) як найвищою мірою незрозумілим і чужим для українського читача, вводиться контекстуальний синонім – *“злилися в”*. Поряд з цим, використано лексичне додавання – *“перед очима”*, органічно вписався в граматичну структуру і створений образ.

У романі зображено проблему *“Низького походження”* Це значить, що у таких людей низький не тільки матеріальний рівень, але й соціальний статус. У них немає загальноприйнятих систем цінностей, відносин та форм поведінки. Автор характеризує їх на прикладі родини Юелів: *“Little Chuck Little was another member of the population who didn't know where his next meal was coming from, but he was a born gentleman”*.

М. Харенко перекладає таким чином: *“Коротун, як і чимало інших його земляків, снідаючи, не знав, де йому пощастить пообідати, але він мав удачу справжнього джентльмена.”* Перекладач вдається до

сміслового розвитку “як і чимало інших його земляків”. Також він наводить цікавий відповідник “Коротун”.

Метафоризація застосована в прикладах “*I towered over him*” – “він був набагато нижчим на зріст”, “*my memory came alive*» - “пам'ятаю, ...” і “*raised on fish food*” – “зроду не їв досита”. Можливо, перекладачеві таким чином хотілося уникнути семантичної або лексичної перевантаженості тексту перекладу. У випадку з виразом “вирощений на кормі для риб» це виправдано ще й тим фактом, що українському читачеві образ людини, “вирощеного на кормі для риб”, не випаде цілком таким же, як англomовному читачеві — в англійській мові ця метафора закріплена в мові і свідомості більшості людей. При цьому, на жаль, красу і яскравість мовного вираження майже повністю втрачено, як і його метафоричність.

В оригіналі також можна знайти повторення, наприклад: “*Mauncomb was an old town, but it was a tired old town when I first knew it*”. У перекладі Михайла Харенка це передано таким чином: “Мейкомб — старе місто, печать старечої втоми вже лежала на ньому, коли я вперше його побачила”. Перекладач вдало уникає повторення дієслів “*was...was*”, номіналізує прикметник “*tired*”, додає новий суб'єкт, який відразу ж метафоризує “*печать лежала*”. Також він конкретизує дію “*побачила*”. В цілому, перекладач, щоб експресивно передати речення, застосовує додавання, логічний розвиток, заміну частини мови, вилучення та конкретизацію.

Висновки. Проведений аналіз показав, що перекладач повинен володіти не тільки мовою перекладу, а й культурами носіїв даних мов, щоб найбільш ефективно застосовувати прийоми перетворення для створення правильного перекладу стосовно тексту оригіналу. На прикладах аналізу метафор та повтору, ми можемо сказати, що стилістичні засоби неможливо адекватно передати без застосування

перекладацьких трансформацій, наведення аналогів та відповідників та інших лексичних та стилістичних змін.

Література:

1. Паршин А. С. (2002). Теорія і практика перекладу. *Р. Валент*.
2. Боднар О. Б. (2012). Творча винахідливість перекладача у стилістичному аспекті. *Науковий Блог*.
3. Матвеева Т.П. (1993). Семантичні і функціональні особливості різноструктурної метафори М. Коцюбинського. *Вид-во Ізмаїл. пед. ін-ту*.
4. Гарпер Лі. (1975). Убити пересмішника Роман. Пер. з англ. Михайла Харенка. *Вид-во ЦК ЛКСМУ "Молодь"*, – 270с.
5. Harper, L. (1960). *To Kill a Mockingbird*. Lee Harper; *published by J. B. Lippincott*, – 296 p.

References:

1. Parshin A. S. (2002). Teorija i praktika perekladu [Theory and practice of translation]. *R. Valent* [R. Valent], [in Ukrainian].
2. Bodnar O. B. (2012). Tvorcha vinahidlivist' perekladacha u stilistichnomu aspekti [Creative ingenuity of the translator in the stylistic aspect]. *Naukovij Blog* [Scientific Blog], [in Ukrainian].
3. Matveeva T.P. (1993). Semantichni i funkcional'ni osoblivosti rizostrukturnoi metafori M. Kocjubins'kogo [Matveeva T.P. Semantic and functional features of multistructural metaphor of M. Kotsyubynsky]. *Vid-vo Izmail. ped. in-tu* [Izmail ped. Inst. Publishing House], [in Ukrainian].
4. Garper Li. (1975). Ubiti peresmishnika Roman. Per. z angl. Mihajla Harenka [Harper Lee. *To Kill a Mockingbird* Roman. Trans. from English Mikhail Kharenko]. *Vid-vo CK LKSMU "Molod"* [Published by the Central Committee of the LKSMU "Youth"], - 270p. [in Ukrainian].
5. Harper, L. (1960). *To Kill a Mockingbird* / Lee Harper; *published by J. B. Lippincott*, - 296 p. [in English].

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ГЕОГРАФІЇ

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

кандидат економічних наук, старший викладач,

Волошина-Сідей В. В.,

студентка, Новак К. С.,

студента, Яковенко А. В.

6

ОЦІНКА АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ДОЛИНУ РІЧКИ ПРИП'ЯТЬ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

кандидат географічних наук, Нетробчук І. М.

магістрант географічного факультету, Оласюк І. Ю.

15

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ПРАВА

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДОМНОЇ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

студентка, Булгак С. С.

студентка, Заєць Є. Ю.

34

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

студентка, Кізіцька А. В.

доктор педагогічних наук, доцент, Долинський Є. В.

46

АКТУАЛЬНІСТЬ ЧЛЕНУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОГО РЕЧЕННЯ В ТЕКСТАХ ПУБЛІЦЕСТИЧНОГО СТИЛЮ	56
<i>бакалавр філологічних наук, Кондратьев Р. М.</i>	
РОЛЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	64
<i>Прищенко К. В.</i>	
ЗБЕРЕЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ У ПЕРЕКЛАДІ	76
<i>Степанець Д. Ю.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТИЛІСТИЧНИХ ПРИЙОМІВ СТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ГАРПЕР ЛІ "ВБИТИ ПЕРЕСМІШНИКА")	86
<i>Тадля К. В.</i>	

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 12.12.2020
Формат 60x84/16.Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com